

PM 2022:14

En omvärldsanalys av statliga pandemistöd: omikronstöd, avveckling och lärdomar

Den här rapporten presenterar en kartläggning av statliga stödinsatser i Danmark, Finland, Storbritannien och Tyskland. Rapporten fokuserar på användning av stöden under spridningen av omikronvarianten samt stödets avveckling och lärdomar från ländernas användning av stöden.

Dnr: 2021/52

Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser

Studentplan 3, 831 40 Östersund

Telefon: 010 447 44 00

E-post: info@tillvaxtanalys.se

www.tillvaxtanalys.se

För ytterligare information kontakta: Carl Wedell

Telefon: 010-447 44 73

E-post: carl.wadell@tillvaxtanalys.se

Förord

Tillväxtanalys har regeringens uppdrag att analysera och utvärdera statens insatser för att stärka Sveriges tillväxt och näringslivsutveckling. Syftet med den kunskap som vi utvecklar är att den ska användas för att effektivisera, ompröva och utveckla politiken. Vi utvecklar även analys- och utvärderingsmetoder.

Coronakrisen är på flera sätt en unik händelse. Till skillnad från andra ekonomiska nedgångar i modern tid har den sitt ursprung i en pandemi. De statliga insatserna riktade mot svenska företag har också varit ovanligt omfattande.

I syfte att skapa förutsättningar för en effektivare hantering av liknande ekonomiska kriser i framtiden vill vi med denna rapport bidra med lärdomar om hur jämförbara länder har utvecklat, avvecklat och utvärderat sina stöd till näringslivet under coronapandemin.

Det här är den tredje omvärldsanalysen inom ramen för Tillväxtanalys regeringsuppdrag "Uppföljning av stöd till näringslivet med anledning av den pågående pandemin". Studien är skriven av Carly Melissa Smith och Helena Lindh, Gröndörren AB på uppdrag av Tillväxtanalys. Carl Wadell har varit Tillväxtanalys projektledare.

Östersund i december 2022

Sverker Härd
Generaldirektör, Tillväxtanalys

Innehållsförteckning

Förord	2
Sammanfattning	6
Summary	8
1. Inledning.....	10
1.1 Bakgrund.....	10
1.2 Frågeställningar.....	10
1.3 Avgränsningar och metod	10
1.4 Disposition	11
2. Statsstödsregler och EU:s stödinsatser	12
2.1 Undantag i statsstödsreglerna togs bort juni 2022	12
2.2 EU lanserar stöd för ekonomisk återhämtning	14
2.2.1 Pan-European Guarantee Fund (EGF).....	14
2.2.2 Recovery and Resilience Facility	14
2.3 Storbritannien skyldiga att följa EU:s regler	15
3. Danmark	17
3.1 Coronautvecklingen och det ekonomiska läget.....	17
3.2 Stöd till näringslivet under pandemin	18
3.2.1 Permittering och inkomstbidrag till företagare.....	18
3.2.2 Bidrag avseende fasta kostnader	19
3.2.3 Lån och garantier	19
3.2.4 Rekapitaliseringsstöd	19
3.2.5 Skattelättnader och uppskov	20
3.3 Utvärderingar, granskningar och rapporter	20
3.3.1 Folketingets arbetsgrupp.....	20
3.3.2 Nordiska ministerrådet.....	21
3.3.3 Rigsrevisionen.....	21
3.3.4 De økonomiske råd	21
4. Finland	22
4.1 Coronautvecklingen och det ekonomiska läget.....	22
4.2 Stöd till näringslivet under pandemin	23
4.2.1 Korttidsarbete och arbetsmarknadsstöd till företagare.....	23
4.2.2 Bidrag.....	24
4.2.3 Lån och lånegarantier.....	25

4.2.4	Rekapitalisering	26
4.2.5	Skattelättnader och uppskov	27
4.3	Utvärderingar, granskningar och rapporter	27
4.3.1	Infrastruktur för löpande statistik under pandemin	27
4.3.2	Regeringens utrednings- och forskningsverksamhet	27
4.3.3	ETLA, Näringslivets forskningsinstitut på uppdrag av Arbets- och näringsministeriet	28
5.	Storbritannien	29
5.1	Coronapolitiken och det ekonomiska läget	29
5.2	Stöd till näringslivet under pandemin	31
5.2.1	Stöd för anställningar	31
5.2.2	Kommunala företagsbidrag	32
5.2.3	Lånegarantier	32
5.2.4	Ägarkapital	34
5.2.5	Skattelättnader & uppskov, FoU-avdrag	34
5.3	Utvärderingar	35
5.3.1	UK COVID-19 Inquiry	35
5.3.2	Skotsk offentlig utvärdering	36
5.3.3	Lånegarantier – effektutvärdering	36
5.3.4	Lånegarantier – revisionsgranskning	37
5.3.5	Permittering – effektutvärdering	37
6.	Tyskland	40
6.1	Coronapolitiken och ekonomiska läget	40
6.2	Stöd till näringslivet under pandemin	41
6.2.1	Korttidsarbete	42
6.2.2	Bidrag till företag och företagare	42
6.2.3	Garantier	43
6.2.4	Rekapitaliseringsstöd	43
6.2.5	Skattelättnader & uppskov	43
6.3	Utvärderingar	43
6.3.1	Utvärdering av vissa bidragsprogram	44
6.3.2	Kommande effektstudie	45
6.3.3	Nationell kommission	45
7.	Jämförande analys av länderna	46
7.1	Färre restriktioner och stöd överlag under omikron	46

7.2 Slutnotan är ännu inte klar i länderna	47
7.3 Effekter på strukturomvandlingen	49
Referenser	50

Sammanfattning

Den här rapporten är den tredje omvärldsanalysen inom ramen för Tillväxtanalys regeringsuppdrag att utvärdera de svenska pandemistöden. På samma sätt som i tidigare analyser så har vi studerat Danmark, Finland, Storbritannien och Tyskland. Vi belyser även EU:s roll. Den här analysen fokuserar på ländernas användning av stöd under utbrottet av den så kallade omikronvarianten under slutet av 2021 och början av 2022. Vidare ger analysen en bild av ländernas avveckling av stöden samt vilka lärdomar som dragits så här långt.

I Danmark, Finland och Storbritannien återinfördes vissa stöd under en begränsad period i samband med utbrottet av omikron. Länderna gjorde dock vissa ändringar i stöden. I Finland och Storbritannien riktades stöden mot särskilt drabbade företag inom den kundnära tjänstesektorn istället för att använda breda kvalificeringskrav som omsättningsfall. Danmark behöll snäva kvalificeringskrav som introducerats redan innan omikronvarianten börjat sprida sig. Under spridningen av omikron återinförde Danmark permitteringsstödet under en kort period, medan Storbritannien inte gjorde det. I Finland och Tyskland är permitteringsstöd permanent sedan tidigare. I samband med spridningen av omikron valde Tyskland att förlänga sina stödpaket som, sett utifrån utbud och villkor, var oförändrade under hela pandemin.

I dagsläget har företagsstöden relaterade till pandemin i stort sett fasats ut i samtliga studerade länder. Efter den 30 juni 2022 möjliggör EU:s regler endast förlängningar av redan beviljade lån och lånegarantier samt omvandlingar av vissa stöd med återbetalningskrav till bidrag. Även om inga nya stöd skulle beviljas är den slutgiltiga notan för coronastödpaketet i länderna ännu inte klar eftersom många företag fortfarande betalar tillbaka på sina skatteansänd och lån. Flera av de studerade länderna har gett företag med coronalån mer tid att göra återbetalningar. I Danmark har exempelvis förfallodatum för skatteansänderna förlängts till 2023 och i Storbritannien arbetar skattemyndigheten med att ta fram realistiska betalningsplaner för företag vars ansänd har gått ut, men som ännu inte kunnat betala.

Trots insatser för att underlätta för företag att hantera sina skulder har företagskonkurserna ökat i snabb takt under 2022 i Danmark och Storbritannien. I Finland har konkurserna varit på en relativt normal nivå under 2022 medan Tyskland har haft lägre konkursnivåer både under och efter pandemin jämfört med tioårsperioden innan pandemin. En möjlig anledning är att Tyskland, till skillnad från de andra länderna, låg kvar med oförändrade coronastöd under en längre tid. Det faktum att det i samtliga länder uppstått andra ekonomiska chocker under andra halvan av 2022, i form av energikris och kraftigt ökad inflation, gör det dock svårt att säga något säkert kring kopplingen mellan konkursutvecklingen och pandemistöden.

En uppföljning av företags coronalån i Storbritannien visar att lånen i liten utsträckning använts till produktivitetshöjande investeringar i exempelvis realkapital. Det här indikerar att många drabbade företag som tagit emot stöd kan ha underinvesterat i sin utveckling under pandemin. Med några undantag har ländernas pandemistöd inte syftat till att främja FoU och innovation. Exempel på sådana undantag är höjt FoU-avdrag (Danmark), snabbare avskrivningar för kapitalinvesteringar (Storbritannien) och för så

kallade digitaliseringsvaror (Tyskland). Flera länder har även lanserat fonder som matchar affärsänglars investeringar i start-ups.

Flera av länderna planerar att genomföra fler utvärderingar av stöden de kommande åren. Storbritannien och Finland har lanserat de mest rigorösa utvärderingsprogrammen och båda länderna arbetar med kontrafaktiska ekonometriska utvärderingar med mikrodata. Storbritannien har lanserat en nationell kommission som kommer att arbeta under flera år. De tyska utvärderingarna har använt sig av enkätdata och makroekonomiska modeller på grund av brist på tillgång till registerdata, även om näringsdepartementet planerar för en utvärdering på företagsnivå om något år.

Summary

This report is the third international study within Growth Analysis' assignment to study the Swedish business subsidies during the coronavirus pandemic. As in the two previous international reports, the countries studied are Denmark, Finland, the United Kingdom, and Germany. We also shed light on the EU's role in enabling subsidies. Our analysis focuses on the countries' use of subsidies during the outbreak of the omicron variant of the coronavirus at the end of 2021 and the beginning of 2022. We also make a comparative analysis of how the countries have phased out the subsidies, as well as the lessons learned.

Selected subsidies were reintroduced in Denmark, Finland and the United Kingdom during a limited period following the omicron breakout, with some adjustments to eligibility criteria. In Finland and the United Kingdom, the subsidies were directed to particularly affected firms within the close-contact, customer service sector. This stands in contrast to the earlier approach of broader more quantitative eligibility requirements, such as a minimum reduction in turnover. Denmark, even before omicron, had introduced more restrictive eligibility requirements and later used them again during omicron. Denmark also briefly reintroduced the furlough programme, while the United Kingdom did not do so. Both Finland and Germany have long-standing furlough programmes, since prior to the pandemic. As a response to the spread of omicron, Germany chose to further extend its subsidy packages. The eligibility criteria remained unchanged under the entire pandemic.

At the time of writing, business subsidies related to the pandemic have generally been phased out. Since 30 June 2022, the EU regulations only permit extensions on loans and guarantees as well as the conversion of certain subsidies in the form of debt to grants. Even if no new subsidies ultimately are granted, the final bill for the corona subsidy packages is yet to be determined. Many firms continue to have outstanding debts in the form of tax deferrals and publicly guaranteed loans. Several of the countries have given firms extended annuity periods for repayment of loans and taxes. In Denmark, for example, the repayment deadline for tax deferrals has been extended to 2023. The British tax office is working with firms who have missed repayment deadlines to design new, realistic payment plans for deferred taxes.

Despite the various measures to assist firms in managing debt, insolvencies have been increasing rapidly during 2022 in Denmark and the United Kingdom. In Finland, insolvencies have been at normal, historical levels during 2022. Germany, on the other hand, has had lower insolvency rates both during and after the pandemic. A possible cause is that Germany, unlike the other countries in this study, continued to provide firms with the same subsidy package during the entire pandemic. All of the countries studied have experienced other economic shocks during the second half of 2022, including the energy crisis and rapidly rising inflation. Thus, we cannot draw conclusions regarding subsidies' role in insolvencies.

One British study of firms' use of corona loans shows that firms to a small extent used the funds for productivity-enhancing investments such as physical capital. This indicates that many affected companies that received support may have underinvested in their

development during the pandemic. The corona subsidy packages were generally not targeted towards promoting R&D and innovation. There are some exceptions, such as increased R&D tax rebates (Denmark), faster depreciation rates for capital investments (United Kingdom) and for so-called IT goods (Germany). Several countries also launched public funds to match business angels' investments in start-ups.

Several of the countries plan to carry out more evaluations of the support in the coming years. The United Kingdom and Finland have launched the most rigorous evaluation programmes. Both countries are working on contra-factual econometric evaluations using micro data. The United Kingdom has also launched a national inquiry that will be carried out under a number of years. The German evaluations have been based upon survey data and macro-economic models during to the lack of register-based data; however, the Federal Ministry for Economic Affairs and Climate Action is planning an evaluation at the firm-level in a few years.

1. Inledning

Lärande är en viktig del i utvecklingen av en effektiv näringspolitik. Nu när Europa står inför en ny typ av kris som ställer företag inför nya utmaningar är det särskilt viktigt att dra lärdomar av näringspolitiska insatserna under pandemin. Nästan tre år efter de första covidfallen konstaterades i Europa har de flesta stödpaketen avvecklats och utvärderingsresultat har börjat publiceras.

1.1 Bakgrund

I regleringsbrevet för 2021 gav regeringen Tillväxtanalys i uppdrag att utvärdera ett antal statliga åtgärder riktade till näringslivet med anledning av den pågående Covid-19-pandemin. Myndigheten ska enligt uppdraget påbörja en strukturerad uppföljning och utvärdering av de nationella stöd som genomförts med anledning av coronapandemin. Uppdraget ska slutredovisas senast den 31 december 2022. Det här är den tredje omvärldsanalysen inom ramen för Tillväxtanalys regeringsuppdrag och den handlar om hur några jämförelseländer har utvecklat, avvecklat och utvärderat ekonomiska stöd till företag under spridningen av omikronvarianten och i samband med att pandemin klingat av.

1.2 Frågeställningar

Studien syftar till att besvara följande frågeställningar:

1. Hur såg ländernas restriktioner och lockdown-politik ut under spridningen av omikronvarianten, dvs. från senhösten 2021?
2. Skedde det några betydande förändringar i ländernas stöd under 2022? I vilken utsträckning och på vilket sätt har länderna fasat ut sina stödinsatser? Hur resonerar länderna kring utfasningen (till exempel nedtrappning eller direkt stopp)? Och vet vi varför?
3. En del av stöden har varit lån och anstånd. Hur stora har de varit i förhållande till övriga stöd? Vilka prognoser och/eller diskussioner finns kring svårigheter att betala tillbaka? För det fall en aktör, såsom IMF, har gjort en global sammanställning av stöden lyfter vi fram huvudslutsatserna.
4. Har det skett några betydande förändringar i EU:s statsstödsregler?
5. Åsikter kring företagsstöden från näringslivet i respektive land? Exempelvis kring frågan om generella och riktade stöd. Vilka branscher är det som "klagar" i så fall?
6. I vilken utsträckning och på vilket sätt genomför länderna utvärderingar av stöden?

Utöver dessa frågeställningar inleder vi även respektive landkapitel med en kort redogörelse för landets ekonomiska utveckling under 2022 samt vilka restriktioner som infördes för att bekämpa spridningen av omikronvarianten vintern 2021/ 2022.

1.3 Avgränsningar och metod

Sverige är en liten, öppen ekonomi med ett näringsliv som är djupt integrerat i globala värdekedjor. De tre omvärldsanalyserna har därför inriktats på några av Sveriges största handelspartners, vars näringsliv är tätt sammanflätat med det svenska: Danmark, Finland, Storbritannien och Tyskland. Ytterligare en anledning till urvalet är att dessa är länder vars samhällen i ganska stor utsträckning liknar det svenska, vilket möjliggör meningsfulla jämförelser. EU har framträtt som en allt viktigare aktör när det gäller

stödbudet, dels genom att reglera vilka stöd som är tillåtna, dels genom egna fonder. Kartläggningen har avgränsats till statliga insatser riktade mot näringslivet. Den bygger vidare på Tillväxtanalys tidigare omvärldsanalys PM 2021:07 där en mer detaljerad beskrivning av de olika stöden finns att läsa, samt PM 2022:05.

Studien omfattar dokumentstudier, intervjuer och bearbetning av officiell statistik.

Följande moment har ingått:

1. Kartläggning av stödinsatserna baserad på information tillgänglig via officiella webbsidor.
2. Intervjuer med personal vid svenska ambassader och Business Sweden i länderna.
3. Intervjuer med myndighetspersoner, näringslivsrepresentanter och forskare i länderna.
4. Rapporter och studier från nationella revisionsmyndigheter och forskningsinstitut i länderna.
5. Genomgång av identifierade utvärderingar och analyser.

Att inhämta uppgifter om storleken på de olika ländernas stödpaket har varit förenat med svårigheter. Detta gäller dels hur mycket respektive land har beslutat om, dels rent faktiskt har betalats ut inom de olika stödåtgärderna samt hur mycket som återstår att återbetalas till följd av uppskjutna skatter. Information på relevanta aktörers webbsidor täcker ofta endast delar av stödpaketet eller delar av coronaperioden. Inte sällan har information om tidigare stöd tagits bort. Studier och sammanställningar har gjorts vid olika tillfällen och gäller ibland endast en eller ett par stödåtgärder i ett land. Därutöver förekommer givetvis olikheter mellan ländernas stöd, något som försvårar de sammanställningar som finns. Exempelvis hade Finland och Tyskland system för permittering och korttidsarbete sedan tidigare (som tillfälligt gjordes mer generösa under pandemin) och det saknas därför entydiga uppgifter om hur stor andel av stödet som berodde på just pandemin.

1.4 Disposition

Rapporten börjar med en översikt i kapitel 2 av status gällande tidigare beslutade tillfälliga ändringar av EU:s statsstödsregler, något som har möjliggjort många av ländernas riktade näringspolitiska insatser under pandemin. Vidare beskrivs användningsgraden av EU:s största stödprogram. I kapitel 3–6 beskrivs våra observationer i respektive land. Varje kapitel inleds med en översikt av respektive lands coronapolitik och ekonomiska utveckling under pandemin, följt av en beskrivning av de olika näringspolitiska insatserna. Kapitlen avslutas med en sammanfattning av genomförda och planerade utvärderingar och analyser i respektive land. En tabell med översikt av vår jämförande analys finns i kapitel 7. I kapitel 8 diskuteras lärdomar inför framtida näringspolitiska krisinsatser.

2. Statsstödsregler och EU:s stödinsatser

EU har spelat en central roll för de näringspolitiska stöden under pandemin. Dels genom tillfälliga ändringar i statsstödsregelverket som möjliggjorde flertalet nationella stöd, dels genom EU-gemensamma fonder och garantiinstrument.

EU:s riktlinjer har alltså haft stor påverkan på utformningen av de näringspolitiska insatserna i medlemsstaterna. Syftet med statsstödsreglerna är att länderna inom EU inte ska kunna snedvrیدا konkurrensen på den inre marknaden genom mer generösa nationella subventioner till inhemska bolag. Storbritannien var skyldig att följa EU:s regler under övergångsperioden i samband med Brexit och landet är fortsatt skyldigt att ha vissa regler under frihandelsavtalet med EU.

Året före pandemin beslutade EU-parlamentet och Rådet om ett nytt direktiv (2019/1023) om företagsrekonstruktioner i syfte att harmonisera medlemsstaternas insolvensförfaranden. Två viktiga element i direktivet är möjlighet till förebyggande rekonstruktioner och att fortsätta bedriva näringsverksamhet under en rekonstruktionsprocess.¹ Tyskland valde att i förtid införliva direktivet i den nationella lagstiftningen, som en insats för att stödja företag under pandemin. Finland, Storbritannien och Tyskland beslutade dessutom på nationell nivå om olika begräsningar av möjligheten för gäldenärer att begära företag i konkurs under pandemin.

EU beslutade i mars 2020 att suspendera budgetreglerna, den så kallade Stability and Growth Pact (SGP), som stipulerar att medlemsstater ska begränsa budgetunderskott till 3 procent av BNP och statsskulden till 60 procent av BNP. Ett flertal länder uppfyller inte kraven. Suspenderingen har förlängts till och med 2023 för att ge medlemsstaterna större flexibilitet i hanteringen av energikrisen och instabiliteten till följd av Rysslands krig i Ukraina.²

2.1 Undantag i statsstödsreglerna togs bort juni 2022

EU-kommissionen beslutade om tillfälliga ändringar av statsstödsreglerna den 19 mars 2020 och sex tilläggsbeslut fattades under pandemins gång. Reglerna förlängdes sex månader i taget. Regelverket har ändrades flera gånger under pandemin för att möjliggöra nya stödformer. Det gäller för samtliga 27 medlemsstater samt även för Storbritannien till och med den 31 december 2020. Dessa tillfälligt tillåtna stöd har riktats till företag som drabbats av pandemin eller vars verksamhet inskränkts av restriktioner för att begränsa smittspridning. Stöden räknas inte till gränsvärdet för de minimisstöd som i normalfallet är €200 000 per företag över en treårsperiod.

Kommissionen beslutade den 22 maj 2022 att inte förlänga undantagen efter den 30 juni 2022. Återbetalningsskyldiga stöd som var beslutade före detta datum får fortsätta löpa under 6–8 år framåt, såtillvida de inte leder till att det utlånade beloppet ökar under perioden. Se tidslinjen i Figur 1 nedan.

¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019L1023>

² <https://www.euronews.com/my-europe/2022/05/23/eu-fiscal-rules-will-remain-suspended-to-cushion-the-impact-of-ukraine-war>

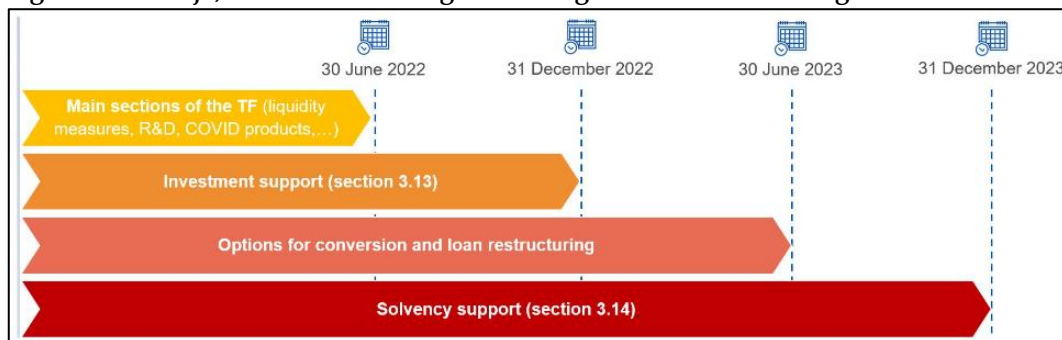
Kommissionen uppskattar att den under perioden hade godkänt närmare 950 nationella stödinsatser till ett sammanlagt värde på €3,2 biljoner. Av detta beräknas cirka €750 miljarder ha betalats ut.³

Omfattningen av de tillfälliga undantagen presenterades i de tidigare omvärldsanalyserna. I korthet gav de medlemsstater möjlighet att stödja företag med:

- bidrag
- skattenedsättningar och anstånd med skattebetalningar
- subventionerade lån och lånegarantier
- rekapitalisering med hjälp av statligt ägarkapital
- exportkreditgarantier för affärer med korta krediter till lågriskländer⁴

Bidragstaket höjdes successivt under pandemin och är numera satt till €1,8 miljoner respektive €10 miljoner för särskilt drabbade företag som tillhör en bransch som har haft en omsättningsminskning på minst 30 procent, eller som själva har haft motsvarande omsättningsminskning.⁵ Statliga stöd med återbetalningskrav som exempelvis lån, garantier och förskottsutbetalningar kan, till och med den 30 juni 2023, omvandlas till bidrag upp till bidragstaket.

Figur 1: Tidslinje, beslutade tillfälliga undantag av EU:s statsstödsregler

Källa: Europeiska kommissionen⁶

Investeringsstöd tilläts alltså under hela 2022 och andra likviditetsstöd (i form av subventionerade mjuka lån och garantier) tilläts till och med den sista december 2023. Kommissionens förhoppning är att dessa stöd även kan bidra till att attrahera ("crowd in") privata investeringar till grön strukturomvandling och digitalisering.⁷

³ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_2980

⁴ Som lågriskländer ingår förutom EU-medlemsstaterna även Australien, Island, Japan, Kanada, Nya Zeeland, Norge, Schweiz, USA och Storbritannien

⁵ https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/jobs-and-economy-during-coronavirus-pandemic/state-aid-cases_sv

⁶ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_2980

⁷ NON-PAPER: Liquidity support and other possibilities to support undertakings under the COVID-19 Temporary Framework beyond 30 June 2022 (https://competition-policy.ec.europa.eu/system/files/2022-06/non-paper_coronavirus_restructuring_possibilities_post_june%202022.pdf)

2.2 EU lanserar stöd för ekonomisk återhämtning

EU har lanserat två gemensamma europeiska initiativ för att stödja den ekonomiska återhämtningen efter pandemin; Pan-European Guarantee Fund (EGF) och Recovery and Resilience Facility. Initiativen bidrar till att utjämna mellan de EU-länder som har tillräckliga egna resurser för att stödja företagen och de som har svårare (eller för vilka det är mer kostsamt) att mobilisera offentliga resurser genom exempelvis egen upplåning. I detta avsnitt beskriver vi hur dessa initiativ har använts.

2.2.1 Pan-European Guarantee Fund (EGF)

Våren 2020 beslutades Europeiska rådet att bilda en gemensam garantifond med en budget på €24,4 miljarder. Målet var att katalysera ytterligare €200 miljarder i lånefinansiering i de 22 medlemsstater som bidragit till fonden, däribland Danmark, Finland, Sverige och Tyskland.⁸ Stödet utgjordes till 75 procent av garantier till nationella företagsfrämjande aktörer och till 25 procent av ägarkapital ("equity instruments"). 65 procent av medlen är öronmärkta till SMF. Europeiska investeringsbanken (EIB) förvaltar fonden. Den 31 augusti 2022 hade €23,8 miljarder beslutats och beräknas katalysera investeringar till ett värde på €187,4 miljarder.⁹

2.2.2 Recovery and Resilience Facility

Den så kallade *Faciliteten för återhämtning och resiliens*, ingår i den bredare återhämtningssatsningen NextGenerationEU.¹⁰ Medlemsstaterna har lämnat in nationella planer för återhämtning och efter godkännande av kommissionen betalas medlen ut i flera trancher, allt eftersom länderna visar resultat. Hittills har nästan €100 miljarder betalats ut, varav €56,6 i och med planernas godkännande och ytterligare €43 miljarder baserat på uppnådda resultat.¹¹

EU-kommissionen publicerade i juli 2022 en uppföljning av hur medlemsstaterna planerat använda medlen, inom ramen för de sex policyområdena. I rapporten refererar de till analyser som uppskattar att NextGenerationEU kan ha höjt unionens BNP med 1,5 procent när fonden avslutas 2026.

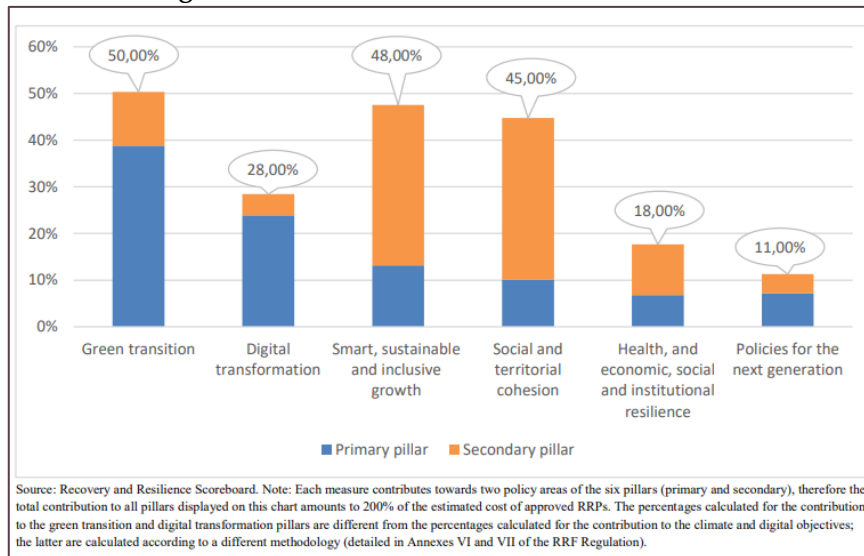
⁸ <https://www.eib.org/en/press/all/2020-126-eib-board-approves-eur-25-billion-pan-european-guarantee-fund-to-respond-to-covid-19-crisis.htm>

⁹ <https://www.eib.org/en/products/egf/index.htm?q=&sortColumn=projectsSignedDate&sortDir=desc&pageNumber=0&itemPerPage=25&pageable=true&language=EN&defaultLanguage=EN&statuses=signed&orstatuses=true&abstractProject=false&orabstractProject=true&orCountries=true&orBeneficiaries=true&orWebsite=true>

¹⁰ https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en

¹¹ Alla siffror i detta avsnitt kommer från Europeiska kommissionen 2022

Figur 2: Medlemsländernas fördelning av stöd till olika policyområden (i procent av total allokering)

Källa: Europeiska kommissionen (2022)

Tyskland som ligger efter i sin digitalisering, är det land som har avsatt näst störst andel av medlen till det området (52,6 procent).¹² Genomsnittet för unionen är 27 procent. Danmark och Finland som har kommit längre med sin digitalisering ligger på 24,6 procent respektive 27,5 procent.¹³

Danmark är det land som avsatt näst mest till klimatåtgärder (59,5 procent).¹⁴ Se figur 2 ovan för en översikt av medelsfördelning per policyområde sammanlagt för alla medlemsstaterna. Notera att området Green Transition innehåller fler typer av åtgärder än klimat. Genomsnitt för klimatåtgärder bland alla medlemsländerna är 40 procent. Även Finland och Tyskland ligger något över genomsnittet med 50,3 procent respektive 42,4 procent.¹⁵

2.3 Storbritannien skyldiga att följa EU:s regler

Storbritannien var skyldig att följa EU:s statsstödsregler, inklusive regler om de-minimisstöd och tillfälliga ändringar av dessa under pandemin, fram till slutet av övergångsperioden, vid utgången av 2020. I Storbritannien har så kallad domestic subsidy allowance ersatt statsstödsreglerna. Det är en förutsättning för Storbritanniens frihandelsavtal med EU, Trade and Cooperation Agreement (TCA).¹⁶ De brittiska statsstödsundantagen avseende coronarelaterade subventioner för näringslivet motsvarade i stort sett de, av EU-kommissionen tidigare beslutade, tillfälliga

¹² Österrike har anslagit 52,8% till digitalisering.

¹³ ibid.

¹⁴ Luxemborg har anslagit störst andel till klimatåtgärder med 60,9%.

¹⁵ ibid.

¹⁶ The UK-EU TCA sets out principles which all subsidies of more than 325,000 Special Drawing Rights (SDR) given to a single beneficiary over three years. Special Drawing Rights are an IMF unit and 325,000 SDR is currently approximately £332,000. Any subsidies below this amount are out of scope of the TCA's obligation to apply the principles. Se: <https://www.gov.uk/government/publications/complying-with-the-uks-international-obligations-on-subsidy-control-guidance-for-public-authorities/technical-guidance-on-the-uks-international-subsidy-control-commitments>

undantagen. Storbritannien skilde sig dock tydligt från de andra studerade länderna under hela perioden, då tyngdpunkten i stödpaketen var statliga garantier för lån från privata finansiella institut. De brittiska stödpaketen har alla upphört.

Liksom EU:s medlemsstater införde Storbritannien ny konkurslagstiftning under pandemin, Corporate Insolvency and Governance Act 2020. Denna innehöll även tillfälliga åtgärder (beskrivna i de två första omvärldsanalyserna) för att underlätta för företag som hamnat i betalningssvårigheter till följd av pandemin.

3. Danmark

3.1 Coronautvecklingen och det ekonomiska läget

Hösten 2021 var Danmark på väg att fasa ut de stödpaket som då fanns men när omikronvarianten började sprida sig återinfördes restriktioner och även en del av stöden under en kortare period.

Sedan kriget i Ukraina bröt ut har Danmark påverkats starkt av stigande energipriser, inflation och räntehöjningar. Coronastöden nämns visserligen i samband med nya stödpaket för att hantera energipriserna, men diskuteras annars inte nämnvärt. Under valrörelsen i Danmark hösten 2022 var coronastöden och pandemin över huvud taget ingen valfråga, utan det var energikrisen som stod i fokus.¹⁷

Huruvida regeringen har dragit lärdomar från coronastöden är svårt att helt slå fast, men det finns vissa tecken som tyder på det. Ett sådant är att regeringen med brett politiskt stöd kommit överens om att sätta ett tak för elpriserna. För överskjutande kostnader blir det dock inga bidrag, utan i stället har företag och hushåll möjlighet att skjuta upp betalningen i upp till fem år. Stödet är alltså en likviditetshjälp. Företag ska inte behöva gå i konkurs här och nu för att elräkningen är för hög men ska heller inte få det som bidrag. Under pandemin var flera stöd utformade som bidrag. I diskussioner hänvisas också till coronastöden, till exempel när politiker för fram önskemål om stöd för inflation och energipriser. Offentliga medel ska inte strösslas över företag (underförstått som man gjorde under pandemin).¹⁸

Arbetslösheten i Danmark är fortsatt låg. Våren 2020 gick den upp till 5,5 procent, för att därefter sjunka. I september 2022 var arbetslösheten under tre procent (säsongskorrigerad).¹⁹

Det genomsnittliga antalet konkurser i Danmark ligger nu på den högsta nivån sedan 2012 (se figur 3). I september anmäldes 251 konkurser vilket ledde till 1 242 förlorade arbetstillfällen. Mätt utifrån årets första nio månader så har det genomsnittliga antalet konkurser inte varit lika högt sedan 2012.²⁰ Konkurser bland aktiva företag som fått momsån stod för 45 procent av det faktiska antalet konkurser.²¹

¹⁷ Intervju 13/10-2022 med Sven Östberg, Svenska ambassaden i Köpenhamn.

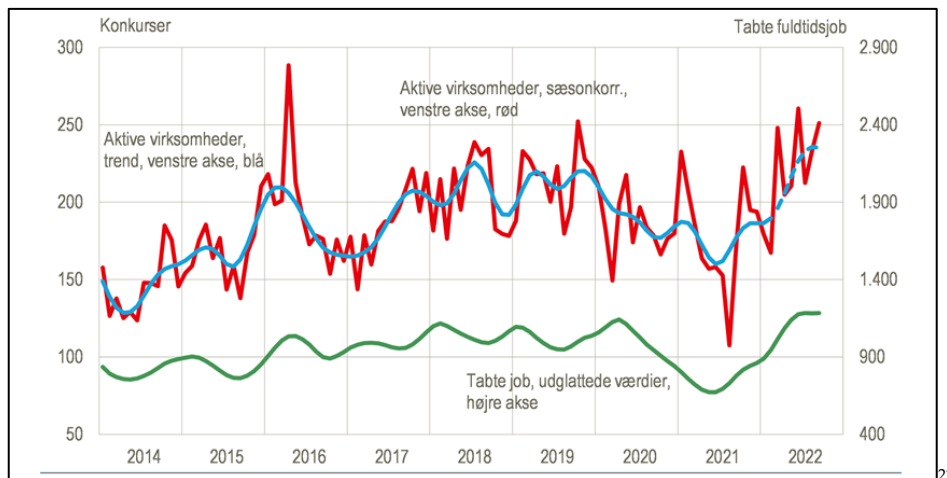
¹⁸ Intervju 13/10-2022 med Sven Östberg, Svenska ambassaden i Köpenhamn.

¹⁹ <https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/arbejde-og-indkomst/arbejdsloese/arbejdsloese-register>

²⁰ <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyheder-analyser-publ/nyt/NytHtml?cid=40048>

²¹ <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyheder-analyser-publ/nyt/NytHtml?cid=40048>

Figur 3: Konkurser i aktiva virksomheder, sæsonkorrigeret og trend, samt konkursdrabbade heltidsarbeten

Källa: Danmarks statistik

3.2 Stöd till näringslivet under pandemin

I september 2021 beslutade den danska regeringen och ett flertal andra partier i Folketinget att fasa ut de stödpaket som funnits under pandemin. I december 2021 beslutade samma breda uppslutning av partier att återinföra en del av stöden, detta till följd av nya restriktioner under spridningen av omikronvarianten. De generella ersättningssystem som öppnades upp var tillfällig lönekompensation, ersättningssystemet för fasta kostnader, omsättningsbortfall för egenföretagare mm. inklusive konststödsordningen och arrangörsordningen.²³

Från pandemins början och fram till slutet av år 2021 hade cirka DKK 50 miljarder betalats ut genom de olika kompensationsordningarna från Erhvervsministeriet och Kulturministeriet. Därutöver fanns drygt DKK 600 miljarder tillgängliga som likviditet i räntefria lånesystem och uppskjutna betalningsfrister för skatter och avgifter. Ytterligare cirka DKK 90 miljarder fanns tillgängliga genom låne- och garantisystem i EKF och Vækstfonden.²⁴

3.2.1 Permittering och inkomstbidrag till företagare

DKK 20,2 miljarder i lönekompensation, DKK 11,7 miljarder i inkomststöd, oktober 2022

Danska företag som valde att permittera i stället för att säga upp anställda kunde ansöka om tillfällig lönekompensation. Det fanns även inkomststöd till delägare i mindre bolag och till de som drev enskild näringsverksamhet. Stödinsatserna upphörde hösten 2021, men återinfördes i december, först till och med januari 2022 och senare för en period fram till den 15 februari 2022.²⁵

²² <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyheder-analyser-publ/nyt/NytHtml?cid=40048>, källa www.statistikbanken.dk

²³ <https://virk.dk/vejledning/slutafregning/>

²⁴ <https://em.dk/media/14524/principper-for-hjaelpepakker-ved-nye-epidemier.pdf>

²⁵ <https://virksomhedsguiden.dk/content/ydelser/slutafregning-af-loenkompensation-alle-virksomheder/1633987b-7a08-476f-857a-2d898ae29437/>

3.2.2 Bidrag avseende fasta kostnader

DKK 21,5 miljarder för fasta kostnader, oktober 2022

Ersättningsordningen för fasta kostnader hade hösten 2021 snävats åt, så att det krävdes en omsättningsminskning om minst 45 procent (tidigare under pandemin 30 procent). Stödet skulle upphöra vid årsskiftet. Den 9 december beslutade politiken i stället att förlänga stödet till den 28 februari 2022 och att åter sänka kravet på omsättningsminskning till 30 procent. Likaså kunde egenföretagare med omsättningsminskning om minst 30 procent få ersättning. Det gällde från och med den 1 december 2021.

De delar av danskt närings- och kulturliv som tvingades stänga, till exempel nattklubbar, fick alla sina fasta kostnader täckta. Även arrangörer av evenemang som ställdes in eller väsentligt ändrades kunde åter få ersättning.

Stödet upphörde som planerat den 28 februari 2022.²⁶

3.2.3 Lån och garantier

Beslut om cirka DKK 350 miljarder, juli 2021²⁷

Låne- och garantisystemen under Danmarks eksportkredit (EKF), Vaekstfonden och Resegarantin förlängdes till den 28 februari 2022.²⁸

Fram till juni 2022 kunde större danska exporterande företag få likviditetsgaranti från EKF. Villkoret var att omsättningen sjönk med minst 30 procent på grund av coronakrisen. Depositionen skulle säkerställa likviditet för att betala utgifter som löner, leverantörer och hyra. Detta gjordes genom att EKF tog över 80 procent av en banks potentiella förluster på ett nytt företagslån. Likviditetsgarantin täckte omsättningsbortfall under perioden 1 mars 2020 till 1 juni 2022.

I maj 2021 införde Vaekstfonden ett soliditetslån som kunde sökas av små och medelstora företag som drabbats negativt av covid-19 och som tillhörde en bransch som var särskilt hårt drabbad. Dit hör bland annat industri, transport, hotell och restauranger samt kultursektorn, men även en del andra branscher. Soliditetslånet är en långsiktig finansiering och förutsätter också ny finansiering från banken om minst 50 procent. Lånet kan vara mellan DKK 100 000 och DKK 1 000 000 och löpa upp till åtta år. Det är bankerna som ansöker om soliditetslånet och sista dagen för ansökan är den 30 december 2022.

3.2.4 Rekapitaliseringsstöd

Återhämtningsfond: DKK 10 miljarder avsatta (men inga har nyttjats), SAS rekapitalisering beslut om DKK 3,8 miljarder, juli 2021²⁹

Den danska regeringen beslutade i början av pandemin att upprätta en krisfond för att stödja större samhällsbärande verksamheter. Stödet var i form av preferensaktier. Staten ställde en rad krav på bolagen rörande bonus, ersättning till ledningen och utköp av andra aktieägare. Branscher som särskilt pekades ut var industri, transport och logistik.

²⁶ <https://virk.dk/vejledning/slutfregning/>

²⁷ Underlagsrapport Economic Consequences of the pandemic in the Nordic countries (2022)

²⁸ Folketinget beslutade i juni 2022 att slå ihop Vækstfonden, Danmarks Grønne Investeringsfond och EKF Danmarks Eksportkredit till Danmarks Eksport- og Investeringsfond.

²⁹ Underlagsrapport Economic Consequences of the pandemic in the Nordic countries (2022)

Ansökningstiden sattes till 31 december 2021 och fonden var tänkt att avvecklas senast 30 juni 2023. Fonden avvecklades istället redan i början av år 2022, eftersom den inte hade gjort några investeringar.³⁰

Den danska regeringen har (liksom den svenska) beslutat om rekapitaliseringstöd till flygbolaget SAS.³¹

3.2.5 Skattelättnader och uppskov

*DKK 34 miljarder, april 2022*³²

Små och medelstora företag hade möjlighet att ansöka om räntefria lån, motsvarande deklarerad moms avseende delar av 2019, 2020 och 2021. Återbetalningsfristen har förlängts i omgångar och nu senast till den 1 november 2022. Företag som har svårt att betala tillbaka sina lån har möjlighet att upprätta en ettårig återbetalningsplan hos Skatteförvaltningen, till en ränta på 0,7 procent. Med stigande priser på bränsle, energi och råvaror samt fallande konsumtion har allt fler verksamheter fått svårt att betala tillbaka dessa lån, något som bland andra branschorganisationer har larmat om. Konkurer av företag med moms-lån har, som tidigare nämnts, ökat under året och utgör 45 procent av årets samlade konkurer.³³

Bolag har kunnat ansöka om ett skattefritt lån motsvarande löneskatter och arbetsgivaravgifter. Tidsfristerna att betala tillbaka lånen löper till och med maj 2023³⁴, en förlängning med tre månader jämfört med vad som angavs i Tillväxtanalys senaste omvärldsanalys på området.³⁵

I april 2022 fanns ungefär 100 000 aktiva lån som ska återbetalas under 2022 och 2023. Totalt omfattade lånen ungefär DKK 34 miljarder. Av dessa skulle DKK 22 miljarder betalas tillbaka i april 2022.³⁶

3.3 Utvärderingar, granskningar och rapporter

3.3.1 Folketingets arbetsgrupp

I samband med den politiska överenskommelsen om en ny epidemilag beslutade också en bred majoritet av partierna i Folketinget att tillsätta en arbetsgrupp som skulle ge regeringen råd om ekonomiskt sunda principer för hjälppaket vid framtida epidemier. I december 2021 lämnade arbetsgruppen sin rapport, som också sammanfattar stöden som gavs under coronapandemin. Det var inte arbetsgruppens syfte att utvärdera stöden utan att, baserat på erfarenheter från stödinsatserna, fastställa principer som kan användas i samband med framtida hälsokriser där behov av hjälppaket kan uppstå.

³⁰ <https://www.ipe.com/news/danish-crisis-fund-winds-up-a-year-and-half-earlier-than-planned/10057562.article>

³¹ <https://finanswatch.dk/article13638434.ece>

³² <https://www.sktst.dk/aktuelt/pressemeddelelser/1-april-skal-knap-45000-virksomheder-paabegynde-tilbagebetaling-af-coronalaan-for-ca-22-mia-kr/>

³³ <https://www.newsosund.se/verksamheter-har-svart-att-betala-tillbaka-coronalan-fler-danska-foretag-gar-i-konkurs/>

³⁴ <https://skat.dk/data.aspx?oid=2302148>

³⁵ Tillväxtanalys, PM 2022:05

³⁶ <https://www.sktst.dk/aktuelt/pressemeddelelser/1-april-skal-knap-45000-virksomheder-paabegynde-tilbagebetaling-af-coronalaan-for-ca-22-mia-kr/>

Arbetsgruppen diskuterar bland annat stöd för det akuta behov av likviditet som kan uppstå och, risken för förluster för statskassan om stöden behålls under alltför lång tid. Man pekar också på vikten av att bibehålla incitament att återgå till normal aktivitetsnivå, utan behov av statliga stöd, exempelvis genom "hjälp till självhjälp".³⁷

3.3.2 Nordiska ministerrådet

I Nordiska ministerrådets rapport *Nordic Economic Policy Review 2022*, menar Andersen, Holden och Honkapohja att de nordiska ländernas ekonomier återhämtade sig förvånansvärt snabbt efter den initiala och historiskt sett stora nedgången i början av pandemin. Detta beror enligt artikelförfattarna på att de nordiska ländernas statliga stöd till företagen har bidragit till att upprätthålla utbudssidan (produktionen) och samtidigt hållit efterfrågesidan någorlunda intakt (a-kassa, permittering). De nordiska ländernas välfärdsmodell med ett starkt ekonomiskt skyddsnät, liksom hög grad av digitalisering och relativt låga statsskulder (ej i Finland och Island) har bidragit till detta.³⁸

3.3.3 Rigsrevisionen

I slutet av november 2021 kom Rigsrevisionens rapport om det danska Erhvervsministeriets förvaltning av de tre största stöden till företag som under 2020 blev ekonomiskt drabbade av pandemin, det vi kallat permittering och inkomstbidrag till företagare (*lønkomensation* och *kompensation til selvstændige*) samt bidrag avseende fasta kostnader (*kompensation for faste omkostninger*). Syftet med granskningen var att värdera om Erhvervsministeriet hade haft en tillfredställande förvaltning av de tre stöden.

Rigsrevisionens bedömning var att ministeriet delvis hade säkerställt en tillfredställande förvaltning. Stödpaketet implementerades på kort tid för att kunna erbjuda snabba utbetalningar. Samtidigt konstaterar Rigsrevisionen att kontrollen av stödsystemen till stor del bygger på en efterkontroll, som skjutits upp flera gånger och ännu inte är genomförd. Ministeriet borde, enligt Rigsrevisionen, ha sett behovet av en tidigare uppföljning av särskilt riskfyllda fall. Risken är annars att företag tar emot ersättning som de inte haft rätt till och som staten inte heller kan få tillbaka.³⁹ Ministeriet svarade på granskningen med att man kommer att fokusera på att minska de fel som begåtts i samband med slutavräkningen, så att företagen får den ersättning de har rätt till.⁴⁰

3.3.4 De økonomiske råd

De økonomiske råd, som består av företrädare för arbetsmarknadens parter, Riksbanken, regeringen och icke-statliga organisationer har släppt sin återkommande rapport "Danske økonomi" både våren och hösten 2022. Rapporten innehåller ingen utvärdering, utan snarare en prognos för tillväxten, sysselsättningen och finanspolitiken den närmaste tiden. Hänvisningar görs visserligen till coronastöden; som en delförklaring till prisökningar och som en faktor som påverkar arbetsmarknaden. Den senaste rapporten tar upp en förväntad avmattning av ekonomin med minskad sysselsättning om mer än 100 000 jobb och nolltillväxt. I rapporten betonas också behovet av en strikt finanspolitik.⁴¹

³⁷ <https://em.dk/media/14524/principper-for-hjaelpepakker-ved-nye-epidemier.pdf>

³⁸ Covid-19 Effects on the Economy in the Nordics, (Andersen et al., 2022),

³⁹ <https://rigsrevisionen.dk/revisionssager-arkiv/2021/nov/beretning-om-erhvervsministeriets-forvaltning-af-hjaelpepakker-under-covid-19>

⁴⁰ <https://rigsrevisionen.dk/Media/637823452596284549/302-22.pdf>

⁴¹ https://dors.dk/files/media/rapporter/2022/e22/diskussionsoplæg/e22_diskussionsoplæg.pdf

4. Finland

4.1 Coronautvecklingen och det ekonomiska läget

Finland har en näringslivsstruktur som på flera sätt påminner om Sveriges, till exempel när det gäller den relativt höga andelen industriproduktion och väl utvecklad digitalisering. Finland hade länge en låg nivå av smittspridning och dödsfall under pandemin. Våren 2022, den period då omikronvarianten spreds, medförde dock ett kraftigt ökat antal insjuknade och avlidna.⁴²

Den ekonomiska nedgången i Finland blev heller inte så dramatisk under pandemin och ekonomin kom relativt snabbt tillbaka till normal nivå, jämfört med andra länder. En bidragande orsak anses bland annat vara Finlands höga grad av digitalisering vilket möjliggjorde att många kunde utföra sitt arbete hemifrån. Vissa branscher blev förstärkt mer drabbade, inte minst inom den kundnära tjänstesektorn.

Den relativa arbetslösheten i Finland var i september 2022 6,7 procent. Som högst under pandemin var den drygt 10 procent.⁴³

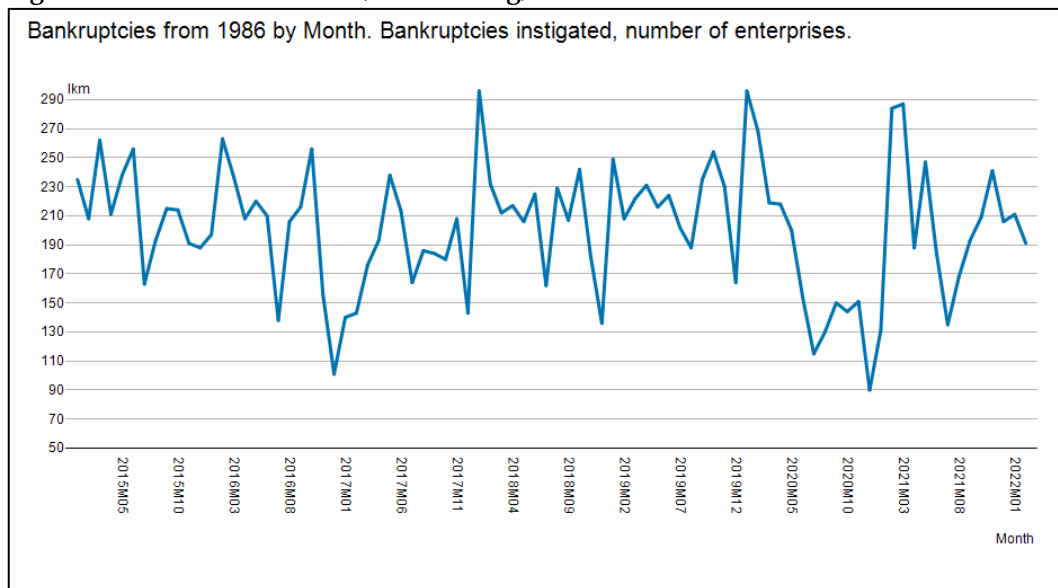
År 2020 krympte Finlands ekonomi med 2,3 procent, men återhämtade sig på bred front under 2021, då totalproduktionen ökade med 3,5 procent. De ekonomiska konsekvenserna av epidemin, för sysselsättningen och till följd av inkomstbortfall med mera, varierar beroende på bransch och region.⁴⁴

Totalt tog 60 500 finska företag emot någon form av företagsstöd under coronatiden. Av dessa har hitintills 411 företag gått i konkurs, det vill säga en mycket liten andel. Så här långt har staten förlorat €23 miljoner på dessa företag, vilket får betraktas som en i sammanhanget liten summa.

⁴² https://sampo.thl.fi/pivot/prod/sv/epirapo/covid19case/fact_epirapo_covid19case?&row=dateweek20200101-509030&column=measure-444833.445356.492118.&fo

⁴³ https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/sv/StatFin/StatFin__tyti/statfin_tyti_pxt_135y.px/table/tableViewLayout1/

⁴⁴ Regeringens årsberättelse 2021, (2022)

Figur 4: Konkurs i Finland (antal företag)⁴⁵

Källa: Statistikcentralen, Finland

Efter att ha sjunkit under pandemin är konkurserna nu åter på normala historiska nivåer (se figur 4). Kraftigt ökade elpriser innebär dock en risk för fler konkurser när företag måste betala tillbaka skatteskulder och eventuella bidrag som de inte haft rätt till. Inom turism- och restaurangbranschen uppger 15 procent av företagen att de hotas av konkurs till följd av höga elpriser.⁴⁶

Mätt som andel av BNP har Finlands statliga stöd till företagen varit modesta, betydligt lägre än såväl Sverige som de andra länderna vi studerat i denna omvärldsanalys.⁴⁷

4.2 Stöd till näringslivet under pandemin

Redan vid tidpunkten för den andra omvärldsanalysen hade de flesta stöd upphört eller var på väg att fasa ut. Fokus inom coronapolitiken låg på införandet av covidintyg, att ta bort restriktioner och återgå till det normala. När omikron gjorde sitt intyg återinfördes såväl vissa restriktioner som stöd under en period, något som redovisas nedan.

4.2.1 Korttidsarbete och arbetsmarknadsstöd till företagare

Finland hade redan innan pandemin ett system som möjliggjorde *korttidsarbete* vilket beskrevs utförligt i Tillväxtanalys första omvärldsanalys⁴⁸ gällande coronastöd. Under pandemin gjordes dock en del anpassningar av regelverket för permittering.⁴⁹

⁴⁵ Maj 2020-januari 2021 fanns en tillfällig lag som innebar att det inte längre var möjligt att anta att en gäldenär var insolvent endast på grund av en betalningsuppsmaning. Februari-september 2021 återgick konkurslagen mer till det vanliga. Då skulle underlåtenhet att iakttä en betalningsuppsmaning med hot om konkurs utgöra presumtion om insolvens om gäldenären inte inom 30 dagar från borgenärens betalningsuppsmaning hade betalat borgenärens förfallna fordran. I normala fall, före pandemin och nu, är betalningstiden en vecka.

⁴⁶ Intervju med Business Sweden

⁴⁷ Utvärdering av stödpolitiken under covid-19-pandemin, Arbets- och näringsministeriets publikationer 2022:39, ETLA (2022)

⁴⁸ En omvärldsanalys av statliga coronastöd under pandemin, PM 2021:07, Tillväxtanalys (2021)

⁴⁹ Korttidsarbete under pandemin – en utvärdering av stödets betydelse, SOU 2022:30, Kommittén om stöd vid korttidsarbete (2022)

Under perioden juni 2020 till november 2021 höjdes fribeloppet som arbetssökande fick tjäna, utan att det avräknades från arbetslöshetsersättningen. En annan tillfällig ändring var att reseersättning beviljades för resor till ett nytt arbete med minst två timmars restid per dag (tidigare krävdes tre timmars restid), till och med november 2021. Ytterligare en ändring var att permitterade tilläts studera samtidigt som de tog emot arbetslöshetsförmåner, en förmån som gällde till och med december 2021.⁵⁰

Företagare hade fram till den 30 november 2021 rätt till arbetsmarknadsstöd, utan att verksamheten upphörde, vilket tidigare hade varit ett villkor. I och med omikron infördes stödet på nytt för perioden 1 januari till 28 februari 2022.⁵¹ Villkoret för att få det temporära stödet var att företagarens heltidsarbete hade upphört eller att inkomsten från näringsverksamheten var mindre än €1104 per månad.⁵²

4.2.2 Bidrag

Totalt: cirka €2,4 miljarder utbetalade i direkta coronastöd under 2020 och 2021.

Statskontoret, NTM-centralerna och Business Finland var de organisationer som delade ut den största delen av bidragen till företag under coronapandemin. Kostnadsmissigt var Business Finlands stöd det största av företagsstöden i Finland.⁵³

Syftet med *Kostnadsstöd för företag* var att bidra till att täcka företagets fasta kostnader. Omsättningen skulle ha minskat med minst 30 procent. Stödets takbelopp var från början €500 000, men höjdes efter hand och uppgick som mest till €1 000 000. Statskontoret genomförde en fjärde ansökningsomgång för kostnadsstöd till företag i augusti 2021. En femte ansökningsomgång av kostnadsstödet genomfördes i december 2021 och fram till februari 2022. Den femte omgången var främst avsedd för företag inom turism-, restaurang- och evenemangsbranschen samt andra branscher som drabbats särskilt hårt av pandemin. Under den femte omgången av kostnadsstödet delades €59 miljoner ut.⁵⁴

Efter detta har också en sjätte ansökningsomgång genomförts. Den gällde för perioden 1 december till och med 28 februari 2022 (det vill säga nästan samma period som det femte kostnadsstödet, som gällde 21 december 2021 till 18 februari 2022). Stödet var avsett för företag som förlorat 25 procent (tidigare 30 procent) i omsättning och därför haft svårt att klara fasta kostnader och lönekostnader. Även det sjätte kostnadsstödet var i första hand avsett för företag inom turism-, restaurang- och evenemangsbranschen.⁵⁵ Under samma period fanns också möjlighet att söka ersättning för stängning. Den var avsedd för företag som till följd av pandemin tvingades vara stängda eller ha begränsade öppettider. Företag kunde också söka ersättning för inställda evenemang.⁵⁶ Totalt har Statskontoret beviljat €1,1 miljarder i coronastöd till företag under de sex ansökningsomgångarna.

⁵⁰ Korttidsarbete under pandemin – en utvärdering av stödets betydelse, SOU 2022:30, Kommittén om stöd vid korttidsarbete (2022)

⁵¹ <https://www.vasek.fi/vasaregionens-utveckling-ab-vasek/kommunikation/nyheter/senaste-information-angaende-coronalaget-for-foretagen>

⁵² <https://tem.fi/sv/-/foretagare-kan-fa-temporart-arbetsmarknadsstod-i-januari-februari-2022>

⁵³ Utvärdering av stödpolitiken under covid-19-pandemin, Arbets- och näringsministeriets publikationer 2022:39, ETLA (2022)

⁵⁴ <https://www.valtiokonttori.fi/sv/uutinen/under-den-femte-omgangen-av-kostnadsstodet-delades-cirka-59-miljoner-euro-ut-ersattning-for-stangning-och-det-sjatte-kostnadsstodet-snart-redo-for-ansokan/>

⁵⁵ <https://www.valtiokonttori.fi/sv/uutinen/ansokan-om-kostnadsstod-fran-statskontoret-har-borjat-4/>

⁵⁶ <https://www.valtiokonttori.fi/sv/fraga/vem-kan-ansoka-om-ersattning-for-stangning-2/>

Business Finland kom igång med sina kostnadsstöd bara sex dagar efter att restriktioner och nedstängningar infördes i landet och delade ut det kostnadsmässigt största coronastödet till företag. År 2020 beviljade Business Finland totalt €994 000 000 för över 20 000 projekt. Finansieringen delades upp i förhandsutvärderingsprojekt (maximalt stödbelopp €10 000) och utvecklingsprojekt (maximalt stödbelopp €100 000).

Det fanns också tillfälliga coronastöd att söka för lantbrukare samt för verksamheter inom kulturarv, kultur och media.

Totalt betalades ungefär €2,4 miljarder ut i direkta coronastöd under 2020 och 2021.⁵⁷

Ett särdrag för det finska kostnadsstödet var att företag var tvungna att uppfylla både företags- och branschspecifika kriterier (30 procent minskning av bolagets omsättning och 10 procent minskning av branschens omsättning) för att ha rätt till stöd.⁵⁸

4.2.3 Lån och lånegarantier

Företag nyttjade cirka €3 miljarder av de totalt €12 miljarder som Finnvera hade reserverat.

Finnveras verksamhet är inriktad på lånegarantier. De tre statliga lånegarantierna *Begynnelseborgen*, *SMF-borgen* och *Finnveraborgen* fanns redan innan coronakrisen, men de tillåtna användningsområdena utvidgades i och med pandemin. Som ett extra stöd till företag under krisen infördes en ny låneprodukt fram till 30 december 2021. Närmare beskrivningar av stöden/ lånegarantierna finns i Tillväxtanalys två tidigare omvärldsanalyser.⁵⁹

I början av pandemin sänkte Finnvera priset på sina garantier. För att finansiera förändringarna utökade staten Finnveras finansieringsbefogenheter från 4,2 miljarder euro till 12 miljarder euro. Statens kreditförlustersättning för Finnvera höjdes från 50 procent till 80 procent. I situationer där finansieringen av ett SMF krävde en högre garantiprocent kunde en garanti beviljas för upp till 90 procent av värdet på skuldebrevet.⁶⁰ Totalt har företagen nyttjat omkring tre av de tolv miljarder som Finnvera reserverat för garantierna.⁶¹

Som beskrivits i tidigare omvärldsanalyser erbjöd även Business Finland SMF och midcap- företag med mer än fem anställda att ansöka om lånefinansiering för att fortsätta bedriva internt FoU-arbete under coronakrisen.

Den finländska statens gällande borgensåtaganden relaterade till stödåtgärderna med anledning av coronaviruset uppgick vid utgången av 2021 till €1,4 miljarder⁶² (se figur 5).

⁵⁷ Regeringens årsberättelse 2021, (2022)

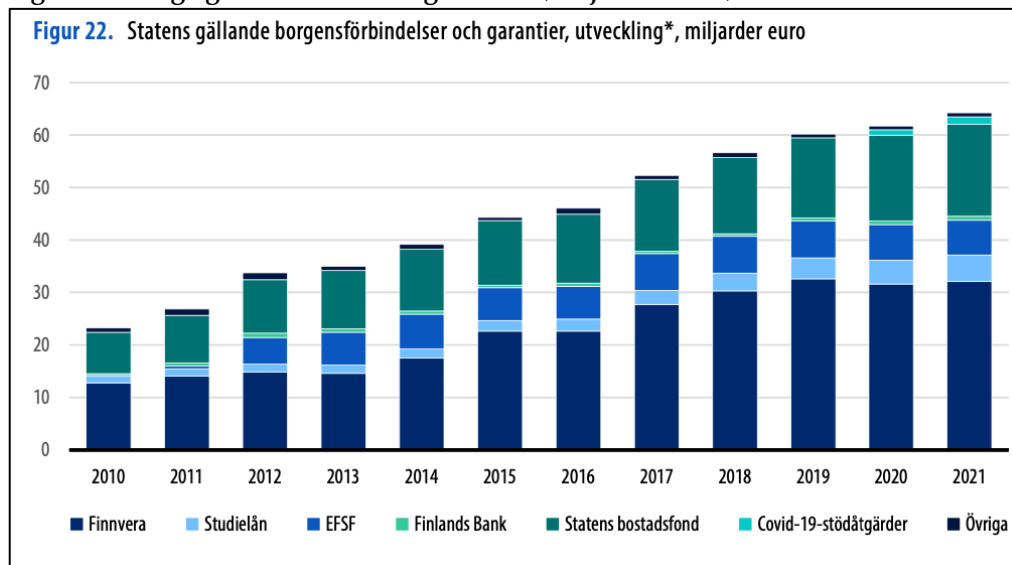
⁵⁸ Utvärdering av stödpolitiken under covid-19-pandemin, Arbets- och näringsministeriets publikationer 2022:39, ETLA (2022)

⁵⁹ En omvärldsanalys av statliga coronastöd under pandemin, PM 2021:07, Tillväxtanalys (2021) samt En omvärldsanalys av hur statliga coronastöd utvecklats, avvecklats och utvärderats, PM 2022:04, Tillväxtanalys (2022)

⁶⁰ Utvärdering av stödpolitiken under covid-19-pandemin, Arbets- och näringsministeriets publikationer 2022:39, ETLA (2022)

⁶¹ *ibid.*

⁶² Regeringens årsberättelse 2021, (2022)

Figur 5: Statliga garantier och lånegarantier (miljarder Euro)

Källa: Regeringens årsberättelse 2021

4.2.4 Rekapitalisering

€118 miljoner i investeringsbeslut (Tesi), avtal mellan finska staten och Finnair om hybridlånelimit på €400 miljoner.

Statliga Tesi introducerade under 2020 två särskilda investeringsprogram för att svara på de utmaningar coronaviruset orsakade på kapitalinvesteringsmarknaden. Tesi mål var att förhindra att i övrigt välskötta företag gick i konkurs till följd av en exceptionell kris som inte hade något med deras marknadsmässiga prestation att göra.

Stabiliseringsinvesteringarna var mellan €1 och €10 miljoner och gick till företag med minst 50 anställda som haft en betydande nedgång på sysselsättning och omsättning. Den totala omfattningen av programmet var €150 miljoner.

Förutom stabiliseringsinvesteringar fanns investeringsprogrammet Venture Bridge för teknikföretag. Syftet var att fungera som bryggfinansiering för företag som ville växa internationellt och som tidigare fått åtminstone såddfinansiering från riskkapitalinvestorerna. I mitten av mars 2022 hade Tesi fattat investeringsbeslut om €118 miljoner, antingen som konvertibla lån eller som aktieinvesteringar. De två programmen avslutades i mars 2022.

I juni 2020 godkände Europeiska kommissionen att finska staten bidrog till rekapitaliseringen av Finnair genom att teckna nya aktier i den företrädesemission som Finnair lanserade den 10 juni 2020. Staten fick rätt att teckna nya aktier till ett belopp av €286 miljoner, vilket motsvarade det dåvarande aktieinnehavet. I mars 2021 tecknade den finska staten och Finnair avtal om en hybridlånelimit, motsvarande €400 miljoner, efter att Europeiska kommissionen gett klartecken till lånet. I april 2022 konverterades hybridlånet till ett kapitallån. Den finska staten äger knappt 56 procent av aktierna i Finnair, en lika stor andel som före pandemin.

4.2.5 Skattelättnader och uppskov

Den temporära lindringen av betalningsarrangemang upphörde den 31 augusti 2021. Från beslutsdatumet hade företagen 24 månader på sig att betala skatterna. Det finns dock fortfarande möjligheter att ansöka om uppskov och reviderad inbetalningsplanen enligt gängse förfarande i Finland. Under vissa omständigheter kan Skatteverket avstå från att ta ut dröjsmålsränta.⁶³

Arbetsgivare betalade tillfälligt sänkta pensions- och arbetsgivaravgifter för år 2020, något som de från och med i år (2022) ska betala tillbaka i form av högre avgifter.⁶⁴

4.3 Utvärderingar, granskningar och rapporter

4.3.1 Infrastruktur för löpande statistik under pandemin

Under pandemin etablerade Helsinki Graduate School of Economics i Finland en infrastruktur för löpande statistik och ekonomisk information till tjänstemän och politiker. Målet var att främja snabbt beslutsfattande under coronakrisen. Akademiska institutioner samarbetade med den statliga statistikmyndigheten (Statistikcentralen) för att i realtid tillhandahålla relevant ekonomisk information (Helsinki Graduate School of Economics Situation Room 2020).⁶⁵ Helsinki GSE Situation Rooms har av allt att döma upphört vid tidpunkten för denna omvärldsanalys.⁶⁶

4.3.2 Regeringens utrednings- och forskningsverksamhet

Den finska regeringens utrednings- och forskningsverksamhet har uppdragit åt forskargrupper vid VATT och Labore att undersöka hur de ekonomiska konsekvenserna av coronapandemin och regeringens politiska åtgärder har fördelats på medborgarna. Undersökningen kom bland annat till slutsatsen att den finländska statens grundläggande välfärdsstrukturer skyddade medborgarna mot de ekonomiska konsekvenserna av coronan mycket väl. Det sociala trygghetssystemet och skattesystemet utjämnade effekterna av coronakrisen så att den ekonomiska ojämlikheten inte ökade väsentligt. Företagen reagerade på den minskade efterfrågan på arbetskraft främst genom permitteringar och inte genom uppsägningar. Inkomstöverföringar av samma typ som stöd till arbetslösa samt den minskade beskattningsgraden kompenserade för inkomstbortfallen.

De sektorer som drabbades värst av coronan var hotell- och restaurangverksamhet, rekreationstjänster samt logistik.

Till de mest effektiva åtgärder som regeringen vidtog under coronatiden hör de snabba lagändringarna som möjliggjorde permittering av visstidsanställda och gjorde det lättare för företagare att få arbetsmarknadsstöd om deras verksamhet råkade i svårigheter.⁶⁷

⁶³ <https://www.vero.fi/sv/skatteforvaltningen/nyhetsrummet/corona/f%C3%B6r-f%C3%B6retag-och-arbetsgivare/>

⁶⁴ <https://www.yrittajat.fi/sv/till-arbetsgivare/anstallningsforhallande/lon-och-andra-ersattningar/arbetsgivaravgifter-2022/>

⁶⁵ Företagsstöden under pandemin, underlagsrapport till SOU 2022:10, Ekholm et al. (2022)

⁶⁶ Vi har, utan att lyckas, försökt komma i kontakt med nyckelpersoner vid Helsinki GSE Situation Room. Då även webbsidan är stängd drar vi slutsatsen att Situation Room nu har upphört.

⁶⁷ <https://valtioneuvosto.fi/sv/-/10616/utredning-det-sociala-trygghetssystemet-och-skattesystemet-minskade-coronakrisens-inverkan-pa-inkomstskillnaderna>

4.3.3 ETLA, Näringslivets forskningsinstitut på uppdrag av Arbets- och näringsministeriet

Näringslivets forskningsinstitut, ETLA, har på uppdrag av Arbets- och näringsministeriet granskat den finska stödpolitiken under coronapandemin. De stödåtgärder som studerats har varit offentliga lån och garantier, bidrag och skattenedsättningar. Vid sidan av dessa användes också många andra åtgärder, såsom en temporär ändring av konkurslagen och ökad flexibilitet i permitteringssystemet, vilka anses vara viktiga delar.⁶⁸ Omfattningen av dessa stöd jämfördes med ett antal andra länder: Sverige, Norge, Danmark, Storbritannien och Tyskland. Utifrån tillgängliga data från mitten av 2021 var de finska (och svenska) stöden mindre omfattande än i jämförelseländerna.

Forskarna gör även en ekonometrisk effektutvärdering av kostnadsstöden (bidrag för att täcka företagets fasta kostnader) som beviljades under coronakrisen. De fann att bidraget ökade företagets omsättning och vinst samt minskade risken för företagssanering jämfört med en kontrollgrupp. Stöden ledde också till att en del av de företag som hade gått med förlust i början av coronaperioden började gå med vinst senare under pandemin.

Utvärderingen gjordes med data under perioden då smittspridningen fortfarande pågick och enligt forskarna planerar Arbets- och näringsministeriet inom kort upphandla en studie av långtidseffekterna⁶⁹. Samtidigt menar ETLA att de nya stödomgångarna fördröjde strukturomvandlingen i ekonomin. En slutsats är att det i framtiden bör fästas större uppmärksamhet vid när stöden ska upphöra.⁷⁰ I utvärderingen lyfter man också att de stöd som skapades under kort tid i början av pandemin, såsom Business Finlands och NTM-centralernas störningsfinansiering, var problematiska i och med att det fanns rum för tolkning av stödkriterierna. De ansågs inte heller träffa de företag som hade störst behov av stöd.⁷¹

⁶⁸ Utvärdering av stödpolitiken under covid-19-pandemin, Arbets- och näringsministeriets publikationer 2022:39, ETLA (2022)

⁶⁹ ETLA, intervju, 2022-11-09

⁷⁰ Utvärdering av stödpolitiken under covid-19-pandemin, Arbets- och näringsministeriets publikationer 2022:39, ETLA (2022)

⁷¹ ETLA Utvärdering av stödpolitiken under covid-19-pandemin, Arbets- och näringsministeriets publikationer 2022:39, ETLA (2022)

5. Storbritannien

5.1 Coronapolitiken och det ekonomiska läget

Under spridningen av omikronvarianten i Storbritannien fanns en stor trötthet i samhället vad gäller restriktioner och nedstängningar. Ingen ny lockdown beslutades även om personer uppmanades att arbeta hemifrån i så stor utsträckning som möjligt. Samtliga restriktioner upphörde den 1 april 2022.⁷²

I augusti 2022 rapporterade statistikbyrån ONS (Office of National Statistics) att inflationen hade nått 8,6 procent. Samtidigt hade arbetslösheten fortsatt att sjunka från toppnivån på 5,2 procent under den första pandemihösten till 3,5 procent.⁷³ Den ökande inflationen i Storbritannien bedöms delvis bero på energikrisen, men även ett antal andra faktorer kopplade till pandemin har påverkat. Det finns exempelvis fortsatta brister i leverantörskedjor och ett glapp mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft. Arbetskraftsbrist är inte en unik situation för Storbritannien, utan flera länder vittnar om kompetensförsörjnings- och matchningsproblematik (inte minst inom STEM-yrken och lägre kvalificerade yrken inom den kundnära tjänstesektorn).⁷⁴

I Storbritannien rapporteras det även att pandemin bidragit till att personer lämnat arbetsmarknaden. Dit hör både personer som valt att gå i förtidspension och personer som drabbats av långtidscovid och därför kommer att vara borta från arbetet under obestämd tid.⁷⁵ En studie visade att 58 procent av personer 60 år eller äldre som förlorade jobbet under pandemin inte aktivt söker nytt arbete.⁷⁶ Landet hade också nyligen gått igenom en omställningsperiod till följd av Brexit, något som bidragit till arbetskraftsbrist och stigande löner. Arbetskraftsinvandringen har dock återhämtat sig under perioden och personer från samväldet uppges till viss del ha fyllt gapet.⁷⁷ Trots detta är antalet personer som står arbetsmarknaden till förfogande lägre än före pandemin,⁷⁸ se figur 6 nedan.

⁷² Svenska ambassaden och Business Sweden i London, intervju, 2022-10-12 och House of Commons, juli 2022

⁷³ <https://www.ons.gov.uk/>

⁷⁴ Detta beskrevs mer utförligt i den andra omvärldsanalysen, PM 2022:05

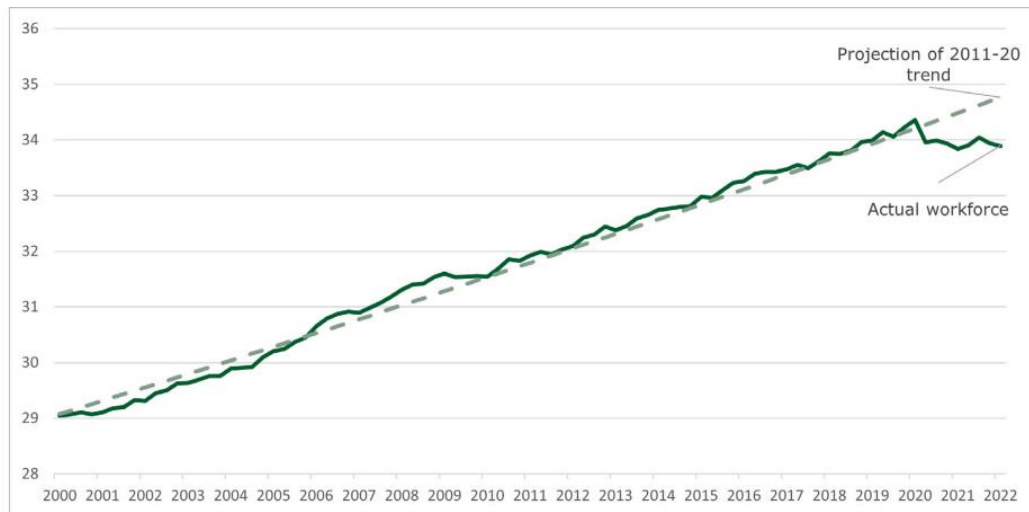
⁷⁵ House of Commons, juli 2022

⁷⁶ Cribb & Salisbury, 2021.

⁷⁷ Svenska ambassaden och Business Sweden i London, Intervju, 2022-10-12

⁷⁸ House of Commons, juli 2022

Figur 6: Antalet personer som står till arbetsmarknadens förfogande

Källa: ONS i House of Commons juli 2022⁷⁹

Produktivitetsutvecklingen sedan finanskrisen 2007–2009 har varit lägre i Storbritannien än i många andra avancerade ekonomier, såsom Tyskland, Frankrike och USA. Det gäller främst inom tillverkning, men även inom låg- och högkvalificerade arbeten inom tjänstesektorn. De lågkvalificerade jobben inom tjänstesektorn var även de mest drabbade av pandemin eftersom de omfattar detaljhandeln och den kundnära tjänstesektorn.⁸⁰ Digitaliseringen har inte hunnit lika långt i Storbritannien, som i många andra länder.⁸¹ Digitalisering spelade även en stor roll för företagens möjligheter att bedriva verksamhet under pandemin. Underhusets finansutskott har föreslagit att regeringen riktar framtida näringspolitiska insatser på detta område, inte minst för att öka produktiviteten.⁸² Företagens investeringar har återhämtat sig något efter pandemin, men ligger klart under tidigare nivåer.⁸³

Antalet konkurser minskade avsevärt efter den första nedstängningen, se figur 7 nedan. Det sammanföll med införandet av en rad näringspolitiska stödåtgärder för företag och även med lättnader i konkurslagstiftningen. I takt med att dessa insatser trappats ned ser vi att antalet konkurser ökar, för att under våren 2022 överstiga de nivåer som gällde före pandemin.

⁷⁹ <https://committees.parliament.uk/publications/23031/documents/168790/default/>

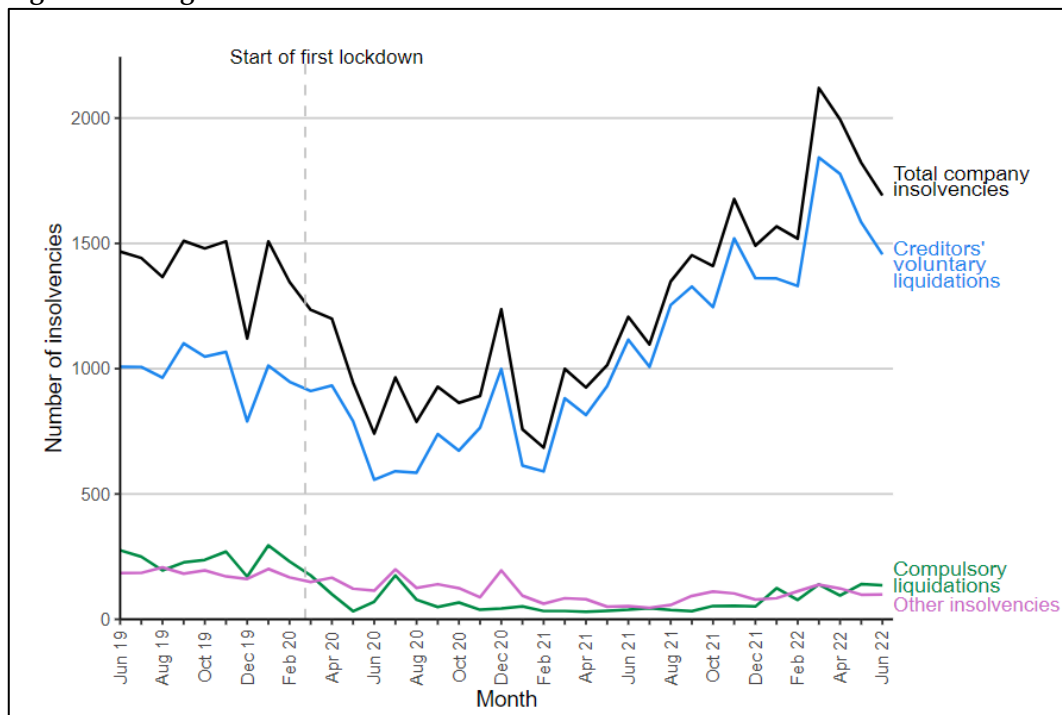
⁸⁰ NIESR, 2022

⁸¹ *ibid.*

⁸² House of Commons, juli 2022

⁸³ *ibid.*

Figur 7: Företagskonkurser i Storbritannien över tid

Källa: Office of National Statistics

5.2 Stöd till näringslivet under pandemin

En ny, tidsbegränsad insats infördes december 2021 för att stötta företag under spridningen av omikronvarianten. I stort sett samtliga övriga stöd hade fasats ut under perioden 31 mars 2021–31 september 2021. Insatser, i form av råd och stöd kring betalningsplaner, hade också satts in för att hjälpa SMF som har hamnat i betalningssvårigheter till följd av de statligt garanterade coronalånen eller som dragits med svårigheter att betala skatteuppskoven.

5.2.1 Stöd för anställningar

Utbetalat belopp: £70 miljarder (CJRS) + £ 28,1 miljarder (SEISS)

Storbritannien införde under början av pandemin för första gången ett statligt permitteringsprogram, *Coronavirus Job Retention Scheme (CRJS)*, som av många ekonomer anses ha bidragit till att arbetslösheten inte ökade så stort.⁸⁴ Det i internationell jämförelse generösa programmet trappades ner sommaren 2021 för att avslutas helt den sista september 2021. *Self-Employment Income Support Scheme (SEISS)* var motsvarigheten för egenföretagare. Under tiden fick även företagen stöd för att täcka sina sjuklönekostnader och det var endast denna del av insatsen som återinfördes under spridningen av omikronvarianten. Ett mer riktat anställningsstöd infördes senare, det så kallade Kickstart scheme. Det riktades mot företag som anställde unga personer (16–24 år) som stod långt från arbetsmarknaden. Målet är att personerna ska få ett jobb för att sedan bli ”mer anställningsbara” på den öppna arbetsmarknaden och i synnerhet mer rustade för den digitala ekonomin. Arbetsgivare kunde söka detta stöd fram till 31 december 2021 för jobb

⁸⁴ Se t.ex. NIERS, januari 2022

som påbörjades senast 31 mars 2022. Detta innebar att insatsen gällde under spridningen av omikronvarianten. Arbetsgivare kunde få £1 500 per jobb ("setup fee") och finansiering motsvarande en minimilön för 25 timmar i veckan i upp till sex månader.

5.2.2 Kommunala företagsbidrag

*Utbetalat belopp: £22,6 miljarder (ca 84 procent nyttjandegrad)*⁸⁵

Sedan början av pandemin har Storbritannien erbjudit företag bidrag som administreras på lokal nivå (av så kallade Local Authorities). Dessa var beloppsmässigt ganska små och de kan därför främsta antas ha gjort skillnad för småföretag. Bidragsnivåerna per företag inom dessa program berodde på i vilken grad företagen drabbades av lockdown-restriktionerna. Storbritannien använde liknande kvalificeringsvillkor för en kortare insats under spridningen av omikronvarianten, den så kallade Omicron Hospitality and Leisure Grant (OHLG) som offentliggjordes i december 2021 och löpte från januari-mars 2022. Den omfattade en engångsutbetalning av £6 000 och riktades mot den kundnära tjänstesektorn, kost och logi ("hospitality, leisure and accommodation"). Det var även denna sektor som hade tagit emot den största andelen av bidragen totalt sett. Över hela pandemiperioden allokerades 41 procent av bidragen till kost och logi, 17 procent till kategorin andra tjänster, 16 procent till grossist- och detaljhandel, samt 14 procent till underhållning och sport.⁸⁶

5.2.3 Lånegarantier

*Garanterat belopp: £ 80,37 miljarder*⁸⁷

Inga nya lån- eller lånegarantiprogram lanserades under spridningen av omikronvarianten. Däremot erbjöds det fortsatt olika insatser för att stödja företag som riskerade hamna i betalningssvårigheter. Programmet, *Pay as You Grow Scheme* (PAYG)⁸⁸ beskrevs i detalj i den andra omvärldsanalysen⁸⁹ och den är oförändrad. Den ger möjlighet till förlängda förfallotider, amorteringsfria perioder och begränsade betalningsfria perioder.⁹⁰ Hösten 2022 hade 27,8 procent av låntagarna inom Bounce Back Loan Scheme (BBLs) nyttjat PAYG-möjligheten, motsvarande £ 14,6 miljarder.⁹¹ 78,1 procent av de enskilda lånen betalas tillbaka enligt ursprungligt eller reviderat PAYG-schema, och 6,7 procent är helt återbetalade. "Defaults" utgör endast 4 procent.⁹² BBLs var det mest nyttjade av de olika lånegarantiprogrammen och det med de mest generösa villkoren. Det var riktat till de minsta bolagen med garantier på upp till 100 procent, dock med ett lägre tak på £50 000. Totalt hade £47,36 miljarder lånats ut med BBLs-garantier.⁹³

⁸⁵ <https://www.gov.uk/government/publications/coronavirus-grant-funding-local-authority-payments-to-small-and-medium-businesses/covid-19-business-grants-schemes-insights-august-2022#key-learnings>

⁸⁶ *ibid.*

⁸⁷ House of Commons. maj 2022.

⁸⁸ <https://www.british-business-bank.co.uk/ourpartners/coronavirus-business-interruption-loan-schemes/bounce-back-loans/pay-as-you-grow/>

⁸⁹ Tillväxtanalys, PM 2022:05

⁹⁰ <https://www.british-business-bank.co.uk/finance-hub/dealing-with-debt/>

⁹¹ <https://www.gov.uk/government/publications/covid-19-loan-guarantee-schemes-repayment-data/covid-19-loan-guarantee-schemes-repayment-data-as-at-31-march-2022>

⁹² <https://www.gov.uk/government/publications/covid-19-loan-guarantee-schemes-repayment-data/covid-19-loan-guarantee-schemes-repayment-data-as-at-31-march-2022>

⁹³ Hutton & Keep 2022

18,1 procent respektive 26 procent av lånen inom ramen för de övriga lånegarantiprogrammen (CBILS och CLBILS) har återbetalats. Dessa program gav möjlighet till större lånebelopp, men med mindre generösa villkor, bland annat täckte garantierna maximalt 80 procent av lånebeloppen. För alla låneprogram har hittills 0,6 procent av garantierna för de tre instrumenten sammantaget tagits i anspråk. För 3,8 procent har långivaren rapporterat att företaget inte betalar enligt plan eller inte betalar alls, men garantin har ännu inte utlösts.⁹⁴ Figur 8 visar status på lånen garanterade genom statliga stödprogram hos olika finansiella institut.

Figur 8: Status på lån med statliga garantier.

Not: Mörkgrön betyder fullt återbetalade, ljusgrön betalas enligt beslutad plan, gula är förfallna, ljus- och mörkorange är föremål för återkravsåtgärder och röda har redan utlöst garantierna.

Källa: British Business Bank⁹⁵

⁹⁴ <https://www.gov.uk/government/publications/covid-19-loan-guarantee-schemes-repayment-data/covid-19-loan-guarantee-schemes-repayment-data-as-at-31-march-2022>

⁹⁵ <https://www.gov.uk/government/publications/covid-19-loan-guarantee-schemes-repayment-data/bounce-back-loan-scheme-performance-data-as-at-31-july-2022#table-3-detailed-loan-status-by-lender>

5.2.4 Ägarkapital

Totalt belopp: £ 1,3 miljarder (*Future fund*) + £ 37 miljarder (*CCFF*)⁹⁶

De två program som omfattade olika typer av finansieringsinstrument med option att omvandla skulder till ägarkapital, *Future Fund* och *COVID-19 Corporate Financing Facility (CCFF)* stängdes för nya ansökningar redan tidigt under 2021. Dessa beskrevs i den förra omvärldsanalysen⁹⁷.

5.2.5 Skattelättnader & uppskov, FoU-avdrag

Uppskjutna momsinsbetalningar: £33,5 miljarder (t.o.m. 31 juni 2021)⁹⁸

Ett nytt initiativ lanserades i samband med vårbudgeten 2021 i syfte att stödja företagens kapitalinvesteringar. Denna så kallade super-deduction kan nyttjas av företag som investerar i ny fabriksutrustning och maskiner och omfattar skatteavdrag på 130 procent av kostnaden för investeringar gjorda under de två brutna räkenskapsåren 2021–22 och 2022–23.⁹⁹ Avdraget gäller dock inte investeringar i immateriella tillgångar.

Ett FoU-skatteavdrag finns sedan tidigare i Storbritannien. För SMF som gör en vinst ligger det på 230 procent (dras av från företagets resultat innan bolagsskatt beräknas) medan SMF som har gjort en förlust får en skattecredit motsvarande 14,5 procent av investeringskostnaden. För stora företag har FoU-avdraget successivt höjts från 11 procent 2017 till 13 procent sedan den 1 april 2020. Detta var dock inte en insats till följd av pandemin.¹⁰⁰ Ett annat program har införts för att stödja digitalisering i SMF, *Help to Grow: digital*.¹⁰¹ Företagen får rådgivning och checkar motsvarande 50 procent av IT-kostnader (mjukvaror m.m.) upp till £5 000.

Företagen fick under pandemin möjlighet att göra uppskov på momsinsbetalningar samt löneskatter och egenavgifter. Rådgivningsinsatser har införts för att underlätta återbetalning.

Några skattemässiga insatser riktades specifikt mot den kundnära tjänstesektorn. Följande branscher omfattades: detaljhandel, hotell- och restaurangsektorn, besöksnäringen och dagisverksamhet. Dessa företag fick *sänkt moms ner till 5 procent* till och med september 2021. Därefter höjdes den till 12,5 procent till och med mars 2022 och därefter till den ordinarie nivån på 20 procent.¹⁰² Denna, sedan tidigare beslutade, insats gällde alltså även under spridningen av omikronvarianten. Inom ramen för *Business rates holiday* slopades företagets kommunalskatt under det brutna räkenskapsåret 2020-2021.¹⁰³ Kvalificerade företag får ansöka om en reduktion på 66 procent för räkenskapsåret 2021-2022 och 50 procent för 2022-2023.¹⁰⁴

⁹⁶ House of Commons. maj 2022.

⁹⁷ Tillväxtanalys, PM 2022:05

⁹⁸ House of Commons. maj 2022.

⁹⁹ <https://www.gov.uk/guidance/super-deduction>

¹⁰⁰ <https://www.gov.uk/guidance/corporation-tax-research-and-development-rd-relief>

¹⁰¹ <https://www.gov.uk/business-finance-support/help-to-grow-digital-uk>

¹⁰² <https://www.gov.uk/guidance/catering-takeaway-food-and-vat-notice-7091>

¹⁰³ <https://www.gov.uk/guidance/check-if-your-retail-hospitality-or-leisure-business-is-eligible-for-business-rates-relief-due-to-coronavirus-covid-19>, <https://www.gov.uk/guidance/check-if-your-nursery-is-eligible-for-business-rates-relief-due-to-coronavirus-covid-19>

¹⁰⁴ <https://www.gov.uk/apply-for-business-rate-relief/retail-discount>

5.3 Utvärderingar

För att skapa transparens kring regeringens pandemihantering ansvarar National Audit Office (NAO) för en webbsida med uppdaterad statistik som redovisar hur mycket de pandemirelaterade insatserna uppskattas kosta det offentliga. Det framgår att stöd till företag, som utgör cirka 39 procent av statens kostnader för pandemihanteringen, är det enskilt största utgiftsområdet. Detta inkluderar förväntade förluster inom de olika lånegarantiprogrammen. Bank of England och regeringen har tillsammans lånat eller garanterat belopp som summerar till £132 miljarder.¹⁰⁵

I Storbritannien har rigorösa utvärderingar av permitteringsprogrammet och lånegarantiprogrammen inletts. Vid tidpunkten för denna studie har de första delrapporterna publicerats. En statlig offentlig utredning som ska spana över flera år har också tillsatts. Den skotska regeringen har publicerat en mindre utvärdering.

Permitteringsprogrammet debatterades i underhusets finansutskott i samband med offentliggörande av en rapport beställd av kommittén om pandemins långtidspåverkan på arbetsmarknaden. Representanter från industrin (CBI, TUC, Make UK, IoD) bjöds in till debatten. Deltagarna var i stort sett överens om att permitteringsprogrammet hade spelat en avgörande roll för att skydda jobb. Åsikterna gick däremot isär om huruvida insatsen bör upprepas vid framtida kriser. Argumentet för var att den hade bedömts ha goda ekonomiska effekter. Ett tungt argument emot var att företagen riskerar att anta att de ska få stöd vid ekonomiska nedgångar och inte vidta egna åtgärder för att klara kriser på egen hand.¹⁰⁶ Det riskerar, med andra ord, skapa en moral hazard.

5.3.1 UK COVID-19 Inquiry¹⁰⁷

Den 28 juni 2022 publicerade den brittiska regeringen direktivet för en statlig offentlig utredning om hanteringen av pandemin. I uppdraget ingår även en internationell jämförande analys. Rapporten ska resultera i lärdomar inför hantering av framtida kriser.

Utredningar ska granska tre aspekter av pandemihanteringen:

- folkhälsopolitiken
- vårdsektorn och socialtjänsten
- ekonomisk politik och näringspolitiska stöd.

Inom den sistnämnda punkten ingår stöd till företag, anställningar och egenföretagare. Följande insatser nämns specifikt: permitteringsprogrammet (CJRS), inkomststöd till egenföretagare (SEISS), lån- och lånegarantier, nedsatt kommunal företagsskatt samt bidrag.

Utredningen väntas ta lång tid och enligt uppgift kommer den inte att vara klar förrän efter nästkommande allmänna val.¹⁰⁸ Nästa val måste ske senast i mitten av januari 2025.¹⁰⁹

¹⁰⁵ <https://www.nao.org.uk/overviews/covid-19-cost-tracker/>

¹⁰⁶ House of Commons, juli 2022

¹⁰⁷ <https://www.gov.uk/government/publications/uk-covid-19-inquiry-terms-of-reference/uk-covid-19-inquiry-terms-of-reference>

¹⁰⁸ Intervju, Ambassaden och Business Sweden, 2022-10-12

¹⁰⁹ <https://www.parliament.uk/about/how/elections-and-voting/general/>

5.3.2 Skotsk offentlig utvärdering¹¹⁰

Den skotska regeringen har kartlagt vilka företag som hade tagit del av stödinsatserna. Studien omfattar även en intervjustudie där man försöker uppskatta effekterna av stödet. Det är en kvalitativ, kontrafaktisk ansats. Man kommer fram till att 72 procent av de företag som tagit del av stöden anser att dessa gjorde det möjligt för dem att fortsätta bedriva näringsverksamhet. Andelen som anser att stödet var avgörande är högre för dem som tagit del av både de nationella stöden (som erbjöds i hela Storbritannien) och de regionala skotska stöden (82 procent), jämfört med dem som endast tagit del av de nationella stöden (65 procent). Den bransch som rapporterade att stöden var mest avgörande var konst, rekreation och underhållning (87 procent) nära följd av kost och logi (82 procent) och, något förvånande, byggbranschen (80 procent) samt professionella och vetenskapliga tjänster (74 procent). Studien kom även fram till att stöden varit viktigare för SMF (73 procent) jämfört med stora företag (65 procent). Av alla stöd var det permitteringsprogrammet (CJRS) som nyttjades av flest företag (80 procent av de skotska företagen) och som uppskattades ha störst effekt för företagen. 34 procent hade nyttjat lånegarantier.

Man identifierade även några områden där stöd uppgavs saknas. Det handlade dels om ett värdekedjeperspektiv, där leverantörer till drabbade inte kvalificerade sig för vissa stöd de anser de hade behövt. Ett annat område som upplevdes saknas var stöd för införandet av e-handelslösningar som hade gjort det möjligt för företagen att bibehålla sina kunder och även nå nya marknader. En farhåga som företagen har framåt är att skuldsättningen kan dämpa investeringstakten under lång tid framöver.

5.3.3 Lånegarantier – effektutvärdering

British Business Bank uppdrog åt konsultföretagen London Economics och Ipsos i mars 2021 att genomföra en utvärdering av de olika lånegarantiprogrammen (BBLS, CBILS och CLBILS). Den första delrapporten inom utvärderingen publicerades juni 2022 och omfattar en processutvärdering och tidig effektutvärdering.¹¹¹ Utfallsvariablerna i effektutvärderingen var överlevnad, omsättning och anställningar och studien har en kontrafaktisk ansats. I en senare studie kommer utvärderarna även att göra en bedömning av kostnadseffektiviteten sett utifrån programmets kostnader och de uppskattade effekterna för samhället.

Data samlades in genom telefonintervjuer av låntagare (978) och icke låntagare (1 171). Företagen som använt programmen matchades med respondenter med liknande karakteristika men som inte hade tagit garantier. Utvärderaren uppskattar att 10-34 procent av BBLS-låntagare (cirka 146 000–505 000 företag) och 7–28 procent av CBILS/CLBILS-låntagare inte skulle ha överlevt 2020. Detta skulle motsvara 0,5–2,89 miljoner färre arbetstillfällen om programmen inte hade funnits. Additionaliteten (dvs. att företagen inte hade tagit lån om lånegarantiprogrammen inte hade funnits) uppskattas till 81 respektive 77 procent (för BBLS, respektive CBILS/CLBILS).

Den ekonometriska analysen visar inte på några effekter på vare sig omsättning eller arbetstillfällen bland de överlevande företagen. Detta är väntat eftersom låntagare inte

¹¹⁰ Scottish Government, 2022

¹¹¹ Evaluation of the Bounce Back Loan Scheme, Coronavirus Business Interruption Loan Scheme, and Coronavirus Large Business Interruption Loan Scheme, British Business Bank, juni 2022.

använde medlen till investeringar för att utöka verksamheten. De flesta företag hade nyttjat lånegarantierna för att få tillgång till rörelsekapital (60 för BBLs respektive 68 procent för CBILs/CLBILs).

Företag som hade nyttjat garantiprogrammen rapporterade ofta att de hade upplevt stora svårigheter till följd av pandemin (76 för BBLs respektive 76 procent för CBILs/CLBILs) såsom vikande efterfrågan eller brutna leverantörskedjor jämfört med övriga företag (53 respektive 56 procent). Det var mindre sannolikt att företag som nyttjade programmen planerade söka extern finansiering under de kommande tre åren, vilket kan bero på att de inte vill addera ytterligare skulder till sin balansräkning.

5.3.4 Lånegarantier – revisionsgranskning¹¹²

Bounce Back Loan Scheme (BBLs) gav statliga garantier för cirka 1,5 miljoner företagslån till SMF via privata finansiella institut. De uppgick till ett sammanlagt värde på £47 miljarder (per 13 september 2021). Detta översteg brittiska näringsdepartementet (BEIS) och statens företagsbank (British Business Banks) uppskattning på mellan 800 000–1,2 miljoner lån till ett värde på mellan £18–£26 miljarder. Ungefär en fjärdedel av alla brittiska företag tog ett lån med garanti via BBLs; 90 procent gick till mikroföretag med upp till 10 anställda. I mars 2021 uppskattade näringsdepartementet att mellan 31 och 48 procent av lånen inte skulle återbetalas. På grund av misstänkta oegentligheter under programmets gång satte departementet in totalt 13 olika skyddsåtgärder. Nu arbetar myndigheterna med återkrav med fokus på organiserad brottslighet.

5.3.5 Permittering – effektutvärdering

Finansdepartementet och skattemyndigheten¹¹³ ansvarar för utvärdering av permitteringsprogrammet, CJRS. Ett utvärderingsramverk togs fram redan i december 2020. Utvärderingen tillsattes i ett samarbete mellan myndigheterna. Totalt 1,3 miljoner arbetsgivare och 11,7 miljoner arbetstillfällen fick stöd genom CJRS, till ett belopp på cirka £70 miljarder.

Den utvärdering som nu genomförs följer direktiven som beskrevs i den andra omvärldsanalysen. Den första delen omfattar perioden från att programmet infördes 20 mars 2020 fram till beslutet om förlängning 23 november 2020. Slutrapporten kommer att publiceras 2023 och omfattar hela perioden tills programmet avvecklades den sista september 2021.¹¹⁴

Fokus i den första delrapporten ligger på:

- snabbheten i implementeringen: att få fungerande rutiner och IT-system på plats, kundservice och -bemötande, samt utbetalningar. Dessa bedöms alla varit goda.
- risker för felaktiga utbetalningar ("Error & Fraud")
- bidrag till företagens överlevnad och antalet jobb som räddades
- bidrag till hushållens inkomster
- programändringars (möjligheten till deltidspmittering) påverkan på användningsgraden.

¹¹² Botlik m.fl. 2021

¹¹³ Her Majesty's Treasury (HMT) och Her Majesty's Revenue and Customs (HMRC)

¹¹⁴ HM Treasury and HM Revenue, 2022

Resultaten av en telefonenkät publicerades dels som en separat studie, tjänade dels som underlag för den första utvärderingsrapport som beskrevs i detta avsnitt. En slutsats av enkätstudien var att, vad gäller företagens överlevnad, CJRS var främst avgörande för arbetskraftsintensiva företag medan företag med en annan fördelning av faktorkostnader värdesatte en bredare fördelning av stödtyper.¹¹⁵

HMRC uppskattar felaktiga utbetalningar (till följd av bedrägeri eller brister i handläggning) för räkenskapsåret 2020–21 till 5,3 procent (3,7–7,6 procent). Ett sätt att jämföra är att se till skattegapet i Storbritannien, som under samma år uppskattas till 5,1 procent. Under programmets livstid var drygt två femtedelar av handläggarna (39 procent) och 14 procent av sökande arbetsgivare tvungna att göra rättelser. Mars 2021 etablerades den så kallade Taxpayer Protection Taskforce med £100 miljoner i finansiering och med uppdrag att återkräva felaktigt utbetalda medel inom ramen för CJRS.

5.3.5.1 Företagens överlevnad inom CJRS

Våren 2020 användes CJRS som mest; 61 procent av de stödberättigade arbetsgivarna nyttjade då programmet. De flesta arbetsgivare som inte använde systemet rapporterar att de inte behövde det. En liten del av stödberättigade ansåg att de inte klarade att använda systemet av olika skäl. Intervjuerna visar att de arbetsgivare som ansåg sig hårdast påverkade av pandemin var de som faktiskt använde programmet. I jämförelse med arbetsgivare som inte använde programmet var de mer sannolika att ha hållit stängt under en period, ha en större omsättningsminskning eller ha avskedat personal. Företag inom kost och logi, konst och underhållning och upplevelsesektorn var hårdast påverkade av pandemin och också de som använde CJRS för störst andel av personalstyrkan.

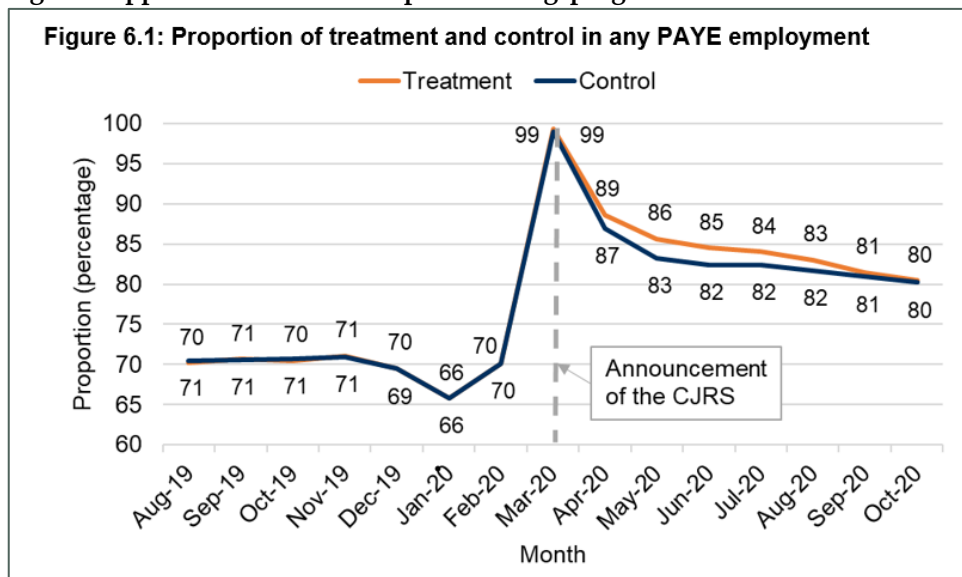
Utvärderarna använder flera metoder för att uppskatta antalet uppsägningar som hade förhindrats tack vare CJRS. Dessa gav olika resultat (antal arbetstillfällen inom parentes nedan):

- kvantitativt: matchning och kontrafaktisk utvärdering (3,4 miljoner jobb)
- kvalitativt: arbetsgivare svarade på frågor om vad de hade gjort om inte programmet hade funnits (3,2–4,2 miljoner jobb)
- top – down: Okuns lag applicerades för att uppskatta den förväntade sysselsättningsminskning utifrån den faktiska BNP-nedgången (mellan april och oktober 2020) vilket sedan jämfördes med den faktiska sysselsättningsminskningen. (1,7–2,8 miljoner jobb)

Den metod som utvärderarna förordar för att beräkna programmets additionalitet (metod 1 ovan) ger en uppskattning på 3,4 miljoner färre personer uppsagda än vad som hade varit fallet utan CJRS. Detta motsvarar 36 procent av alla som permitterades någon gång mellan mars och oktober 2020. Se figur 9 nedan för en illustration av resultaten.

¹¹⁵ Learey m.fl. 2022

Figur 9: Uppskattade effekter av permitteringsprogrammet

Källa: HMT och HMRC 2022

Utvärderarna påpekar att CJRS sannolikt har haft ytterligare multiplikationseffekter i ekonomin i form av högre konsumtion ("consumer confidence"), något som kan antas ha haft positiva effekter för flera företag och arbetstillfällen.

6. Tyskland

6.1 Coronapolitiken och ekonomiska läget

Tyskland fick en ny regering i december 2021, efter 16 år med Angela Merkel, Kristdemokraterna (CDU), som förbundskansler. Den nya regeringen är en mitten-, liberal- och grön regering som leds av tidigare vice förbundskanslern Olaf Scholz, Socialdemokraterna (SPD). Våra intervjuer indikerar inte att maktskiftet i Tyskland på något sätt präglat näringspolitiken i de delar som handlar om stöd till företag.¹¹⁶

Tysklands federala struktur med stora befogenheter hos landets delstater har avspeglats i avsevärda regionala och lokala skillnader när det gäller smittskyddsrestriktioner. De olika förbundsländernas strategier ändrades inte nämnvärt till följd av omikronvarianten, utan försiktighet var fortsatt vägledande. Medicinskt standardmunskydd (FF2) krävs fortfarande på tågen och inom kollektivtrafiken och det finns fortsatt krav på fem dagars karantän om man testar positivt för covid.¹¹⁷

Under pandemin (2020–2022) beslutade Bundestag, förbundsdagen, att suspendera lagen om budgetdisciplin. Sedan 2009 är den så kallade statsskuldssbromsen (die Schuldenbremse), grundlagsskyddad. Skuldssbromsen innebär att förbundsstaten och förbundsländerna från och med budgetåret 2016 endast får låna motsvarande 0,32 procent av BNP för att finansiera sin budget.¹¹⁸ Den innehåller dock en klausul som gör att den kan suspenderas i nödsituationer och kriser. Nu höjs röster inom koalitionsregeringen för att förlänga suspenderingen till följd av energikrisen.¹¹⁹

Under pandemin införde den tyska regeringen flera insatser för att förhindra företagskonkurser. Förutom direkta ekonomiska stöd till företag, beslutades det om en rad tillfälliga ändringar till insolvenslagstiftningen. EU:s direktiv om förebyggande företagsrekonstruktioner införlivades i förtid i tysk lagstiftning då den ansågs kunna hjälpa företag under pandemin.¹²⁰

Figur 10 nedan visar att konkursnivåerna var lägre under pandemin. Viktiga brytpunkter såsom de olika lagändringar beskrivna ovan är märkta med vågräta linjer (numrerade 1-4 i figuren). Konkursnivåerna är fortsatt på de lägsta nivåerna under hela 2000-talet.¹²¹ Detta är en möjlig indikation på en inbromsning av den normala strukturomvandlingen i ekonomin.

¹¹⁶ Business Sweden i Berlin, intervju 2022-10-12 och Schwedische Handelskammer in der Bundesrepublik Deutschland, intervju 2022-10-04

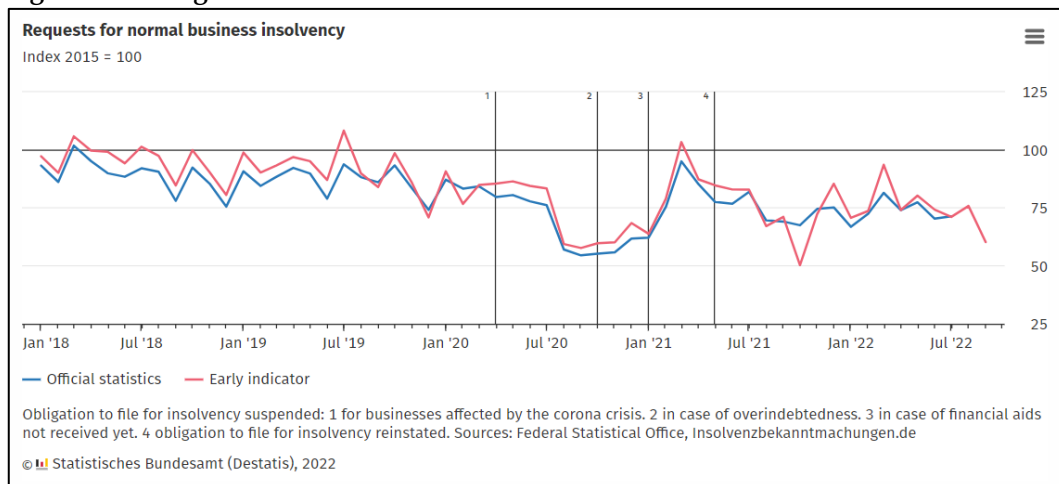
¹¹⁷ Schwedische Handelskammer in der Bundesrepublik Deutschland, intervju 2022-10-04

¹¹⁸ Bundesministerium der Finanzen, 2022

¹¹⁹ <https://www.tagesschau.de/inland/lindner-schuldenbremse-101.html>

¹²⁰ <https://www.natlawreview.com/article/german-act-further-development-restructuring-and-insolvency-law-saninsfog>

¹²¹ BMWK, 2022

Figur 10: Företagskonkurser över tid

Källa: Destatis

I kölvattnet av pandemin och i takt med ekonomins återöppnande blev arbetskraftsbristen påtaglig. Arbetslösheten var 3 procent augusti 2022.¹²² Insatser för att få fler kvinnor och äldre att förvärvsarbeta sätts in, liksom insatser för att verifiera invandrares kvalifikationer och matcha dem med lediga arbeten på arbetsmarknaden. Ett samarbete mellan staten och arbetsmarknadens parter har etablerats med fokus på bristyrken, inte minst inom STEM-yrken och kvalificerade hantverksyrken.¹²³

Den ekonomiska återhämtning som tog fart efter pandemin har dock dämpats under hösten i takt med att kriget i Ukraina blivit mer utdraget. Industrin klarade sig relativt väl under pandemin även om den har haft fortsatta problem i leverantörskedjan. Industriintensiva sektorer drabbas nu av energiprisökningar. Återhämtningen i den kundnära tjänstesektorn drevs av att restriktionerna upphävdes, men nu pressas hushållens konsumtion av tjänster ner till följd av lägre disponibla inkomster och högre priser, inte minst på energi och mat.¹²⁴ Inflationen i september 2022 var 10 procent, den högsta nivån sedan återföreningen. Energipriserna hade ökat med 43,9 procent jämfört med samma period året innan.¹²⁵

6.2 Stöd till näringslivet under pandemin

Vid tidpunkten för den andra omvärldsanalysen kunde det konstateras att Tyskland var det enda land i studien som ännu inte hade gjort några justeringar i sitt stöderbudande till företagen. I de övriga länderna hade man däremot börjat fasa ut stöden (även om man kommit olika långt) i takt med att restriktionerna upphävts och världens ekonomier åter börjat öppnas. Det tyska stöderbudandet förblev i princip oförändrat fram tills dess att de tillfälliga ändringarna av EU:s statstödsregelverk med anledning av pandemin upphörde den sista juni 2022. Det tyska näringsdepartementet¹²⁶ har gett ut

¹²² Siffror från Statistisches Bundesamt: https://www.destatis.de/EN/Press/2022/09/PE22_414_132.html

¹²³ CBI 2022

¹²⁴ Hühne, T. 2022

¹²⁵ Siffror från Statistisches Bundesamt:

https://www.destatis.de/EN/Press/2022/10/PE22_438_611.html?sessionId=386185DD345F868D9166ED582CCB82C0.live711

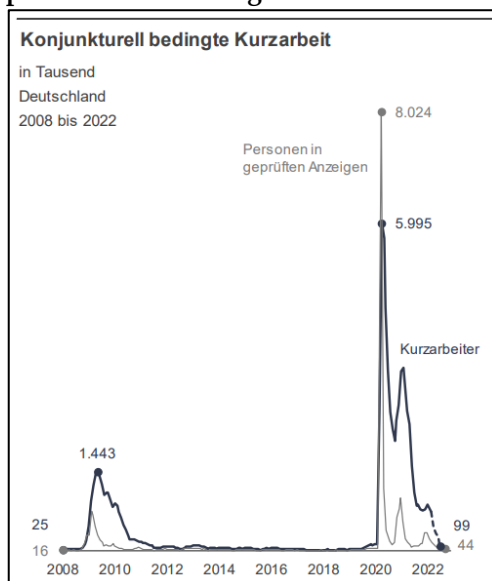
¹²⁶ Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz, BMWK

en slutrapport om näringspolitiska stöden under pandemin som huvudsakligen visar på totalt utnyttjade medel inom de olika insatserna. Denna rapport är huvudsaklig källa till uppgifterna i detta avsnitt.

6.2.1 Korttidsarbete

Korttidsarbete (*Kurzarbeitergeld*) har länge funnits i Tyskland som ett konjunkturrellt stöd för att skydda matchningar på arbetsmarknaden under tillfälliga nedgångar. De mer generösa villkor som infördes under pandemin gällde under hela 2021.¹²⁷ Antalet personer i korttidsarbete har fallit snabbt från toppnoteringen under våren 2020 på 5 995 430 personer (se figur 11). Antalet personer i korttidsarbete och antalet unika personer som omfattas av nya ansökningar är dock fortsatt över nivåerna före pandemin.

Figur 11: Antalet personer i korttidsarbete över tid (mörk linje) och antal unika personer som företag har ansökt om stöd för (ljus linje)

Källa: Bundesagentur für Arbeit¹²⁸

6.2.2 Bidrag till företag och företagare

Utbetalat belopp: €72,3 miljarder

Tysklands regering har på federal nivå beslutat om ett flertal större bidragspaket för att täcka (delar av) företagens fasta kostnader under pandemin: Soforthilfe, Überbrückungshilfe I, II & III, III+, IV, Neustarthilfe I, Plus och 2022, November- und Dezemberhilfe.¹²⁹ Neustarthilfe riktade sig till egenföretagare med få fasta kostnader medan Überbrückungshilfe riktade sig till företag av alla storlekar med en årlig omsättning om upp till €750 miljoner år 2020.¹³⁰ De branscher som har fått störst andelar av stödet är kost och logi (33 procent), handel (14 procent), konst och underhållning (13 procent).¹³¹

¹²⁷ <https://www.bmas.de/DE/Corona/erleichtertes-kurzarbeitergeld.html>

¹²⁸ https://statistik.arbeitsagentur.de/Statistikdaten/Detail/202209/arbeitsmarktberichte/monatsbericht-monatsbericht/monatsbericht-d-0-202209-pdf?__blob=publicationFile&v=1

¹²⁹ Översätts som: omedelbar hjälp, överbrygningshjälp och nystartshjälp

¹³⁰ Gränsen gäller inte för företag i branscher som har drabbats av näringsförbud till följd av coronaåtgärder beslutade av delstaterna.

¹³¹ BMWK 2022

6.2.3 Garantier

Belopp: €70 miljard (KfE) + €7 miljard (Bürgschaftsbanken)

Det så kallade KfW-sonderprogram infördes i början av pandemin och förlängdes i omgångar. Det omfattade en rad olika statliga kredit- och lånegarantier¹³² för företag och täcker mellan 80 och 100 procent av förlusterna. €70 miljarder lånades ut, varav €60 miljarder kvarstod att återbetala den 1 juni 2022. Endast 0,5 procent har förfallit utan att företagen har kunnat betala.¹³³ Företag har också kunnat också få garantier för lån avseende både rörelsekapital och investeringar på delstatsnivå genom de federala förbundsländernas Bürgschaftsbanken.

Numera finns KfW-Sonderprogram UBR (Ukraina, Belarus, Ryssland) för företag som drabbats av kriget eller av sanktioner.¹³⁴

6.2.4 Rekapitaliseringsstöd

Utnyttjat belopp: €9,04 miljarder

Wirtschaftsstabilisierungsfonds (ekonomiska stabiliseringsfonden) hade ursprungligen en total budget på €600 miljarder när den etablerades i mars 2020; detta reducerades dock till €250 miljarder den 1 januari 2022. Sista ansökningsdag var den 30 mars 2022 och de sista investeringarna skulle göras senast 30 juni 2022. Fonden riktade sig till större arbetsgivare i Tyskland med akuta likviditetsproblem. Genom den tog staten passivt ägarskap (ökade sitt aktieinnehav) i börsnoterade bolag. Fonden beskrev mer ingående i de första två omvärldsanalyserna. Den absolut största stödmottagaren var Deutsche Lufthansa AG med €5,85 miljarder, följd av reseföretaget TUI AG med €1,24 miljarder.

6.2.5 Skattelättnader & uppskov

Under pandemin beslutade den tyska regeringen om olika tillfälliga momssänkningar under 2020 – av den ordinarie momssatsen och den reducerade momssatsen (för restauranger). Företagen fick även möjlighet att skjuta upp inbetalningar – uppskovet var inte räntefritt. Företagen hade också möjlighet att ansöka om förlängt förfallodatum som skulle bedömas från fall till fall.¹³⁵

6.3 Utvärderingar

Det har endast gått att identifiera en ny utvärdering av de tyska stöden sedan den andra omvärldsanalysen. Detta trots kontakt med bland annat forskningsinstitut och näringslivets aktörer.¹³⁶ Tyska näringsdepartementet har meddelat att de förbereder för en effektutvärdering som kan påbörjas tidigast under 2023.¹³⁷

Tyskland har av historiska skäl inte lika god tillgång till registerdata som de nordiska länderna. Detta gör det svårare att genomföra robusta utvärderingar som kräver tillgång

¹³² KfW-schnellkredit 2020, KfW-Unternehmenskredit, ERP-Gründerkredit, ERP-Gründerkredit Startgeld

¹³³ BMWK 2022

¹³⁴ <https://www.kfw.de/inlandsfoerderung/Unternehmen/KfW-Sonderprogramm-UBR/>

¹³⁵ https://www.bundesfinanzministerium.de/Monatsberichte/2021/08/Inhalte/Kapitel-3-Analysen/3-1-beitrag-steuerrecht-corona-folgen-pdf.pdf?__blob=publicationFile&v=7

¹³⁶ Business Sweden, Berlin, intervju 2022-10-12, Institut für Wirtschaftsforschung Köln, E-post 2022-10-04, Nationale Akademie der Wissenschaften Leopoldina, E-post 2022-10-20, Schwedische Handelskammer in der Bundesrepublik Deutschland, intervju 2022-10-04

¹³⁷ Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz e-post, 2022-10-27

till mikrodata över vilka företag som har fått stöd och som kan kopplas till annan ekonomisk information om företagen. Detta är en försvårande faktor när det gäller förutsättningar att genomföra effektutvärderingar på företagsnivå. Huvudsakliga lösningar på denna begränsning verkar vara makroekonomiska modeller samt studier med enkätdata. Både förbundsstaten och ett flertal förbundsländer planerar enligt uppgift effektutvärderingar och det blir intressant att följa både metodvalet och resultat.¹³⁸

6.3.1 Utvärdering av vissa bidragsprogram¹³⁹

Tyska centralbanken (Bundesbank) har genomfört en utvärdering av effekterna på företagsnivå av November- och Dezemberhilfe. Dessa var de två mest generösa bidragsprogrammen under pandemin. Till skillnad från övriga bidrag (Überbrückungshilfe) som täckte en andel av företagets fasta kostnader, ersatte de utvärderade programmen 75 procent av omsättningsminskningen jämfört med samma period året innan. De var alltså betydligt mer generösa än de övriga bidragen. Endast SMF direkt träffade av lockdown-restriktioner var berättigade till stöd under November- och Dezemberhilfe. 90 procent av företagen som ansökte om stödet hörde till sektorn kost och logi ("hospitality"). Studien är en ekonometrisk studie baserad på enkätdata från Bundesbankens panel bestående av 10 000 företag som svarar på frågor varannan månad.

När enkätundersökningen genomfördes februari 2021 fanns förutsättningar för ett naturligt experiment. På grund av bland annat mjukvaruproblem hade en del företag som sökt stödet ännu inte fått sin ansökan behandlad. Forskarna utnyttjade detta faktum för att studera effekterna av stödet för företag som fått stödet (988 företag) jämfört med en kontrollgrupp som (ännu) inte hade fått sin ansökan prövad (396). Företag som hade fått avslag på sin ansökan exkluderades från analysen, liksom företag som inte hade ansökt om stödet.

Analysen visar att företag inom såväl behandlings- som kontrollgruppen ansåg sig behöva stödet. Företag i kontrollgruppen (det vill säga företag som fortfarande väntade på besked om stödet) uppvisade högre sannolikhet att ha en likviditetsbuffert som räckte mindre än en månad (5 procent) och en högre sannolikhet att ha inlett förhandlingar om krediter (8 procent). Stödet ökade även företagets kreditvärdighet. Företag i behandlingsgruppen hade en högre sannolikhet att ha fått tillgång till lån med de önskade villkoren (14–18 procent). Resultaten vad gäller anställningar och investeringar var inte statistiskt signifikanta.

Forskarna drar slutsatsen att bidraget fungerade som ett substitut för krediter och därmed minskade företagets skuldsättning. Därutöver förbättrade bidraget företagets kreditvärdighet, vilket resulterade i att de även kunde få kommersiella lån med mer förmånliga villkor, något som förbättrar dessa företagsekonomiska situation även framgent.

¹³⁸Nationale Akademie der Wissenschaften Leopoldina, e-post 2022-10-20 och BMWK 2022

¹³⁹Gärtner & Marek 2022

6.3.2 Kommande effektstudie

En kommande utvärdering som vi har identifierat kommer att använda sig av makroekonomisk, Input-Outputbaserad modell.¹⁴⁰ Forskarna kommer att skatta effekterna av de olika coronastödpacketen för företagen och arbetsmarknaden.¹⁴¹

6.3.3 Nationell kommission

Tyska nationella vetenskapsakademien, Leopoldina, har förespråkat att regeringen tillsätter en oberoende nationell kommission i slutet av krisen för att utarbeta evidensbaserade reformförslag. De föreslår infrastrukturprojekt, skatteincitament för investeringar och innovation, stärkt motståndskraft vid kriser, samt innovationskraft och entreprenörskap som avgörande insatsområden (Happe och Mengel reds. 2021). Kommissionen har (ännu) inte tillsatts.¹⁴²

¹⁴⁰ <https://www.konsortswd.de/ratswd/themen/krisen/corona/325/>

¹⁴¹ Kommande utvärderings titel: Auswirkungen des Corona-Konjunkturprogramms auf Wirtschaft und Erwerbstätigkeit
Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung; Bundesinstitut für Berufsbildung; Gesellschaft für Wirtschaftliche Strukturforchung mbH

¹⁴² Nationale Akademie der Wissenschaften Leopoldina, E-post, 2022-10-20

7. Jämförande analys av länderna

I detta kapitel jämför vi coronapolitiken i de fyra länderna under spridningen av omikronvarianten senvintern 2021 och våren 2022, se tabell 1 för en översikt. Vi förklarar även osäkerheter kring de slutliga kostnaderna för de näringspolitiska stöden i förhållande till BNP. Slutligen diskuterar vi de effekter stöden kan ha haft på omvandlingstrycket i ekonomin.

7.1 Färre restriktioner och stöd överlag under omikron

Under spridningen av omikronvarianten återinförde Danmark, Finland och Storbritannien vissa stöd under en tidsbegränsad period. Tyskland valde i stället att förlänga sina stödpaket som, sett utifrån utbud och villkor, hade varit oförändrade under hela pandemin. I Finland och Storbritannien var "omikronbidragen" riktade mot företag från särskilt drabbade branscher inom den kundnära tjänstesektorn, till skillnad från de tidigare stöden där kvalificeringskraven snarare baserades på omsättningsminskning än branschtillhörighet. I Danmark var kvalificeringskraven för bidragen snävare under den senare delen av pandemin (2021), jämfört med den tidigare delen av pandemin (2020). Vad gäller stöd till anställningar under spridningen av omikron återinförde Danmark permitteringsstödet under en kort period, medan Storbritannien inte gjorde det. Korttidsarbete ingår sedan tidigare som en stående del i näringspolitiken i Finland och Tyskland (även om villkoren gjordes mer generösa under pandemin). I samtliga länder har arbetskraftsbrist varit ett större problem än arbetslöshet under spridningen av omikronvarianten.

Tabell 1: Översikt av jämförande analys

	Danmark	Finland	Storbritannien	Tyskland
Nya restriktioner under omikron	Vissa kortvariga	Vissa kortvariga, coronapass fanns sedan tidigare	Nej	Tidigare jämförelsevist stränga restriktioner gällde fortsatt
Nya stöd under omikron	Bidrag och permittering återinfördes	Bidrag återinfördes	Engångsbidrag gavs till kundnära tjänstesektorn	Tidigare stödprogram hade ännu inte upphört
Utfasningsstrategi	Brett politiskt stöd för tidig utfasning	Stöd kopplats tydligare till restriktioner under utfasning	Stöd i princip upphört/ direkt stopp	Stödprogram förblev oförändrade så länge tillåtna av EU
Återbetalning av lån och anstånd	Tidsfrister för återbetalning har förlängts	Stöd huvudsakligen varit icke återbetalnings-skyldiga	Förfallotider förlängs, amorteringsfria perioder möjliga	Låneprogram fortsätter, numera kopplade till kriget i Ukraina
Förändringar till regelverket	De tillfälliga undantagen till statsstödsregelverket upphörde 30 juni 2022 i hela EU	De tillfälliga undantagen till statsstödsregelverket upphörde 30 juni 2022 i hela EU	Samtliga stöd har upphört	Undantagen upphörde 30 juni 2022 i EU
Konkurser	Ökar, särskilt bland företag med coronalån	Sjönk under pandemin, numera liknande kurva som före pandemin	Sjönk under pandemin, ökar sedan stöd upphörde	Sjönk under pandemin och fortsatt under historiska nivåer
Utvärderingar	Arbete med att granska stöden för bedrägeri och göra återkrav har senarelagts	Ekonometriska studier/effektutvärderingar på företagsnivå	Statlig utredning tillsatt; Ekonometriska studier/effektutvärderingar på företagsnivå	Makroekonomiska studier; Enkätundersökningar

Källa: Egen framställning

7.2 Slutnotan är ännu inte klar i länderna

De näringspolitiska stöden med anledning av coronapandemin har i stort sett fasats ut i samtliga studerade länder. Gällande EU-regler (efter 30 juni 2022) så möjliggörs endast förlängningar av redan beviljade lån och lånegarantier samt framtida omvandlingar av vissa återbetalningsskyldiga stöd till bidrag. Det senare innebär att även om inga nya stöd beviljas så är storleken på den slutgiltiga notan för coronastödpacketen i länderna ännu inte är klar.

Eventuella framtida företagskonkurser är en annan faktor som kan påverka den slutliga totala kostnaden för stödpacketen. Om företag som har fått skatteanstånd, statliga lån eller privata lån med offentliga garantier får betalningssvårigheter eller går i konkurs kan detta innebära ökade kostnader för det offentliga. I Storbritannien och Tyskland har

staten ökat sitt ägande i företag direkt genom aktieinnehav (Wirtschaftsstabilisierungsfonds i Tyskland) eller indirekt genom lån som kan omvandlas till ägande (genom Future Fund som inriktades på innovativa start-ups i Storbritannien). Även i Danmark lanserades en sådan fond men den gjorde inga investeringar. I Storbritannien köpte Riksbanken, Bank of England, kortfristiga skuldebrev (short-term commercial paper) som ett stöd till större arbetsgivare (genom COVID-19 Corporate Finance Facility). I Danmark och Finland ökade staten sitt ägande i de nationella flygbolagen SAS respektive Finnair. Även i Tyskland var flygbolag de största mottagarna av stöd i form av statligt ägarkapital. Det kommer att ta tid att se om företagen överlever och blir lönsamma och om dessa statliga investeringar varit företags- och samhällsekonomiskt lönsamma.

Flera av de studerade länderna har gett företag med coronalån mer tid att återbetala dessa. I Danmark har förfallodatumet för skatteansändan förlängts till 2023 och i Storbritannien arbetar skattemyndigheten med att ta fram realistiska betalningsplaner för företag vars anstånd har gått ut men som ännu inte kunnat betala. Skulder kan komma att öka till följd av nya stödprogram.

Även statliga lånegarantier till privata finansiella instituts företagsutlåning innebär en risk för ökade kostnader för coronastöden framöver. Dessa utgjorde en relativt stor andel av de brittiska stödinsatserna. Studier genomförs för att uppskatta hur stor denna summa kan bli. Finska forskningsinstitutet, ETLA har gjort en jämförelse av de olika stödinstrumenten som andel av BNP i Danmark, Finland, Norge, Storbritannien och Sverige. Deras siffror baseras på de ramar som länderna sökt godkännande för hos EU-kommissionen och därmed skiljer sig beloppen markant från de slutgiltigt beslutade summorna. Det framgår att Tyskland till och med 30 juni 2021 hade ansökt om den största ramen sett som andel av BNP, 46,4 procent, men att landet endast hade beslutat om stöd motsvarande 3,9 procent av BNP. Finland hade begärt den minsta stödramen av alla länderna, 1,3 procent av BNP.

Ett annat sätt att göra en jämförande analys mellan länderna är att se till fördelningen mellan de olika typer av stöd i varje land. I tabell 2 nedan ser vi att i Storbritannien och Danmark har störst andel stöd varit i form av lån eller lånegarantier. Tyskland har haft en jämnare fördelning mellan lånegarantier och bidrag, och utmärker sig genom att ha haft de största stödpaketerna. I Finland har stödet varit mer modest i storlek och med en jämnare fördelning mellan lån (inkl. lånegarantier) och bidrag. Även om man tar i beaktan att den tyska ekonomin är 14 gånger större än den finska, så är de tyska stöden mer generösa.

Tabell 2: Budgeterade stöd i Danmark och beslutade stöd i Finland, Storbritannien och Tyskland (alla belopp i miljarder, landets egen valuta)

	Danmark	Finland	Storbritannien	Tyskland
Permittering	DKK 31,9	i.u.	£98,1	i.u.
Bidrag	DKK 21,5	€2,4	£22,6	€71
Lån/garantier	DKK 350	€3	£80,37	€77
Rekapitalisering	DKK 10+3,8	€0,118	£38,3	€9,04
Skatteansändan	DKK 34	i.u.	£33,5	i.u.

Källa: Egen framställning baserad på uppgifter redovisade i kapitel 3–6 i denna rapport.

7.3 Effekter på strukturomvandlingen

Som vi redovisat i de två tidigare omvärldsanalyserna har länderna valt att använda stöd som tillfälliga räddningspaket. Syftet med stöden har varit att stärka företagens likviditet och förhindra insolvens. En påtalad risk med att använda den här typen av stöd är att de kan försena näringslivets strukturomvandling genom att hålla liv i företag som annars hade slagits ut. Med några undantag har ländernas pandemistöd inte syftat till att främja FoU, innovation eller strukturomvandling. Exempel på sådana undantag är höjt FoU-avdrag (Danmark), snabbare avskrivningar för kapitalinvesteringar (Storbritannien) och för så kallade digitaliseringsvaror (Tyskland). En överstatlig insats för att främja digitalisering och grön omställning är EU:s återhämtningsfond (Recovery and Resilience Facility).

Vi har i de två tidigare omvärldsanalyserna rapporterat om att statliga garantier har erbjudits i samtliga fyra studerade länder, för att underlätta för företag att få tillgång till lånefinansiering. I Storbritannien, där tonvikten i stödmixen låg på just lånegarantier, visar uppföljningar att lånen huvudsakligen använts till rörelsekapital. Preliminära resultat visar att de företag som tagit del av lånen inte har haft större tillväxt än en matchad kontrollgrupp vad avser omsättning och anställningar. Däremot har garantitagarna haft en högre överlevnadsgrad. Resultaten är inte förvånande, eftersom tillgång till rörelsekapital stärker likviditeten och förhindrar insolvens.

Uppföljningen visar samtidigt att de lånade pengarna inte använts till produktivitetshöjande investeringar i realkapital (exempelvis maskiner och teknisk utrustning). Även utvärderingar från Tyskland visar att företag som tagit del av stöd i form av bidrag varit mindre sannolika att hamna i likviditetsproblem samtidigt som bidragen inte haft någon effekt på vare sig anställningar eller investeringar.¹⁴³ Det här indikerar att många drabbade företag som tagit emot stöd kan ha underinvesterat i sin utveckling under pandemin.

Efter att ha dalat under pandemin, har konkurserna ökat snabbt i Danmark och Storbritannien under 2022, två av de länder som var först att avveckla stödåtgärderna. Men vi ser också att i Tyskland är konkursnivåerna lägre både under och efter pandemin, jämfört med tioårsperioden innan pandemin. Tyskland är det land i vår studie som hade stödåtgärderna kvar längst och som även har infört nya stödprogram med anledning av kriget i Ukraina och energikrisen. Det faktum att det i samtliga länder uppstått andra ekonomiska chocker under andra halvan av 2022 gör det dock svårt att säga något säkert kring kopplingen mellan konkursutvecklingen och pandemistöden.

¹⁴³ Se syntes i BMWK 2022

Referenser

Övergripande

Europeiska kommissionen. (juli 2022). Report from the Commission to the European Parliament and the Council: Review report on the implementation of the Recovery and Resilience Facility. COM(2022) 383 final. Bryssel: European Commission.

Review report on the implementation of the Recovery and Resilience Facility

Heresi, R. & Powell, A. (2022). Corporate Debt and Investment in the Post-Covid World. IDB Working Paper Series N° IDB-WP-1316. Washington, D.C.: Inter-American Development Bank.

Adalet McGowan, M. m.fl. (2022). Insolvency and debt overhang following the COVID-19 outbreak: Assessment of risks and policy responses. VoxEu Column. Bryssel: Centre för Economic Policy Research.

Danmark

Business Sweden, intervju, 2022-10-26

De Økonomiske Råd. Dansk økonomi, efterår 2022. Köpenhamn/ Horsens (2022).

Folketingets arbejdsgrupp. Principper for hjælpepakker ved nye epidemier. Köpenhamn (2022)

Rigsrevisionen. Beretning om Erhvervsministeriets forvaltning af hjælpepakker under COVID-19. Köpenhamn (2021).

Rigsrevisionen. Rigsrevisionens notat om beretning om Erhvervsministeriets forvaltning af hjælpepakker under COVID-19. Köpenhamn (2022).

SOU 2022:10, underlagsrapport. Torben M. Andersen, Steinar Holden och Seppo Honkapohja Economic consequences of the pandemic – The Nordic countries. Stockholm (2022).

Sveriges ambassad i Köpenhamn, intervju, 2022-10-13

Finland

Business Sweden i Helsingfors, intervju 2022-10-11

ETLA, Intervju, 2022-11-09

ETLA (2022). Utvärdering av stödpolitiken under covid-19-pandemin. Arbets- och näringsministeriets publikationer 2022:39. Helsingfors: Arbets- och näringsministeriet.

Nordiska ministerrådet (2022). Economic developments and policies during the Covid-19 crisis, artikel ur Nordic experiences, Nordic Economic Policy Review 2022.

Regeringens årsberättelse 2021, (2022). Helsingfors 2022.

Statens offentliga utredningar (2022). Karolina Ekholm, Oskar Nordström Skans, Torsten Persson och Anders Åkerman: Företagsstöden under pandemin, underlagsrapport till SOU 2022:10. Stockholm: Statens offentliga utredningar

Statens offentliga utredningar (2022). Rikard Jermsten och Annika Sundén: Korttidsarbete under pandemin – en utvärdering av stödets betydelse, SOU 2022:30. Stockholm: Statens offentliga utredningar

Sveriges Ambassad i Helsingfors, intervju 2022-10-13

Storbritannien

Botlik, G., Savage, R., Xarcha, N. & Ferguson, L. (december 2021). The Bounce Back Loan Scheme: an update. London: National Audit Office.

British Business Bank. (juni 2022). Evaluation of the Bounce Back Loan Scheme, Coronavirus Business Interruption Loan Scheme, and Coronavirus Large Business Interruption Loan Scheme: Process evaluation and early impact assessment. London: British Business Bank.

Business Sweden och Sveriges ambassad i London, intervju, 2022-10-11.

CBI Economics. (juli 2022). Overcoming shortages – How to create a sustainable labour market. London: Recruitment and Employment Confederation.

Crib, B. & Salisbury J. (oktober 2021). Employment and the end of the furlough scheme. Chapter 9, The IFS Green budget. London: Institute for Fiscal Studies.

HM Treasury and HM Revenue. (oktober 2022). The Coronavirus Job Retention Scheme interim evaluation. London: HM Treasury and HM Revenue.

Hutton, G. & Keep, M. (maj 2022). Coronavirus business support schemes: Statistics. London: House of Commons Library.

House of Commons Treasury Committee. (juli 2022). Jobs, growth and productivity after coronavirus. Fourth Report of Session 2022–23 Report, together with formal minutes relating to the report. London: House of Commons.

Leary, K., Maguire, K. & Gallacher, I. (juni 2022). Coronavirus Job Retention Scheme Employer Qualitative Research. London: HM Revenue and Customs Research Report: 632.

National Audit Office, e-post, 2022-10-06.

NIERS. (januari 2022). Written evidence submitted by the National Institute of Economic and Social Research (NIESR). London: House of Commons.

Scottish Government. (juni 2022). Evaluation of COVID-19 Business Support Measures in Scotland. Cabinet Secretary for Finance and the Economy, Scottish Government.

Tyskland

Bundesagentur für Arbeit. (september 2022). Berichte: Blickpunkt Arbeitsmarkt– Monatsbericht zum Arbeits- und Ausbildungsmarkt. Nürnberg: Statistik der Bundesagentur für Arbeit.

Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz, e-post, 2022-10-27.

Gärtner, L., & Marek, P. (2022). The impact of German public support transfers on firm finance – Evidence from the Covid-19 crisis. Discussion Paper No 19/2022. Frankfurt am Main: Deutsche Bundesbank.

Hühne, T. (september 2022). BDI Research: Quarterly Report Germany IIIQ2022. Berlin: Bundesverband der Deutschen Industrie.

Bundesministerium der Finanzen. (juni 2022). Kompendium zur Schuldenregel des Bundes (Schuldenbremse). Berlin: BMF.

Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz. (juni 2022). Überblickspapier Corona-Hilfen: Rückblick – Bilanz- Lessons Learned. Berlin: BMWK

Business Sweden, Berlin, intervju 2022-10-12

CBI Economics. (juli 2022). Overcoming shortages – How to create a sustainable labour market. London: Recruitment and Employment Confederation.

Happe, Kathrin och Mengel, Johannes (reds.). (juni 2021). Ökonomische Konsequenzen der Coronavirus-Pandemie: Diagnosen und Handlungsoptionen. Halle: Nationale Akademie der Wissenschaften Leopoldina.

Institut für Wirtschaftsforschung Köln, E-post 2022-10-04

Nationale Akademie der Wissenschaften Leopoldina, E-post 2022-10-20

Schwedische Handelskammer in der Bundesrepublik Deutschland, intervju 2022-10-04

På vilket sätt statens insatser bidrar till svensk tillväxt och näringslivsutveckling står i fokus för våra rapporter.

Läs mer om vilka vi är och vad nyttan med det vi gör är på www.tillvaxtanalys.se. Du kan även följa oss på LinkedIn och YouTube.

Anmäl dig gärna till vårt [nyhetsbrev](#) för att hålla dig uppdaterad om pågående och planerade analys- och utvärderingsprojekt.

Varmt välkommen att kontakta oss!

Tillväxtanalys
Studentplan 3, 831 40 Östersund
Telefon: 010-447 44 00
E-post: info@tillvaxtanalys.se
Webb: www.tillvaxtanalys.se